

zise

Toldhistorisk Tidsskrift

Nr. 2

1989

12. årg.

Zise, også skrevet cise og sise, er på ældre dansk den folkelige betegnelse for accise.

Før omkring 1660 omfattede accisen en broget buket af forbrugsafgifter og forhøjelsestold. Herefter betegnede accisen officielt kun en havneafgift, mens forbrugsafgifterne benævntes konsumtion. I den folkelige bevidsthed hang betegnelsen accise imidlertid fast ved forbrugsafgifterne og anvendtes i vid udstrækning synonymt med konsumtion (jf. »accisebod« i stedet for »konsumtionsbod«).

Medlemsskab af Toldhistorisk Selskab tegnes ved henvendelse til Toldhistorisk Selskab, Amaliegade 44, 1256 København K. Kontingentet er 48 kr. årligt for enkeltpersoner, 500 kr. for institutioner og firmaer. Biblioteksabonnement på ZISE koster 48 kr. pr. årgang og tegnes sammesteds. ZISE udsendes tre gange årligt med ca. 40 sider pr. hæfte.

ZISE - Toldhistorisk Tidsskrift, er medlemsblad for Toldhistorisk Selskab, stiftet den 24. oktober 1977. Bestyrelsen består af følgende medlemmer:

Tolddirektør C.A. Nielsen (formand)
Sognepræst Arne Hægstad (næstformand)
Toldfuldmægtig Gunnar Jakobsen (sekretær)
Kontorfuldmægtig Karin Christensen, Frederikshavn (kasserer)
Dr.phil. Anders Monrad Møller (redaktør)
Vicedirektør Kaj Elkrog
Overtoldassistent Aage E. Hansen, Padborg
Statsskattedirektør Rene Mikkelsen

Manuskripter, der ønskes optaget i ZISE, sendes til redaktøren Anders Monrad Møller, Grønnemose Allé 18, 2400 København NV eller sekretæren Gunnar Jakobsen,

Toldhistorisk Selskab, Amaliegade 44, 1256 København K.

Manuskripter bør - om muligt - være maskinskrevne, med stor linieafstand og bred margen. Tekst indskrevet på diskette er en særdeles velkommen mulighed, men det foreslås i så fald først at kontakte redaktøren.

Forslag til illustrationer og billedtekster må meget gerne medsendes.

Redaktionen påtager sig dog intet ansvar for indsendte manuskripter, og forfatteren bedes derfor beholde en kopi.

ISSN 00105-8355

Lay-out: Dorthe Falcon Møller

Tryk: Wadmann Bogtryk/Offset, Thisted

Mange slags erindringer

To trofaste mandlige forfattere og en kvindelig debutant præger de første mange sider af dette nummer af ZISE.

Jens Bastholm vil næppe protestere imod betegnelsen »Svejk fra Marstal«, for skildringen af hans tid som genindkaldt, hvorunder han i høj grad nyttiggjorde sine toldererfaringer, giver ærligt talt visse minder. Men det var naturligvis ikke bare soldaterløjer.

Børge Untidt, der skrev sin første artikel til ZISE for 10 år siden, er nu nået til vejs ende, og lukker og slukker efter sig med en sidste erindringsskitse, hvor momsens indførelse er et hovedtema. Det går op for én, i hvor høj grad det for et par og tyve år siden faktisk var noget af en pionertid.

Lidt uchevaleresk er Edith Landsmann anbragt efter de mandlige veteraner. D'herrer har begge et godt kendskab til det maritime, og det var også havnelivet, som i første omgang fængslede, da Edith Landsmann debuterede i etaten. Men artiklen fortæller alligevel fortrinsvis om kontortilværelsen på de jernbanetoldkamre, som i godt og vel hundrede år også var en del af den tids toldvæsen.

De tre artikler demonstrerer med stor tydelighed, som de her bringes i række og gelede, hvor vidt man geografisk og emnemæssigt kommer omkring, når nulevende skriver deres egen »tolderhistorie«. Det samme fremgår tillige, hvis man gennemgår det meget erindringsstof, der er bragt i ældre numre af ZISE. I den forbindelse skal mindes om, at samtlige årgange skam stadig kan erhverves for få ord og rimelig betaling.

Edith Landsmann, fra kursusbillede 1954 (Toldmuseet).

Tre så forskellige erindringsartikler, og dog er det ikke slut med dét. Midtersiderne gør krav på speciel opmærksomhed og særlig handlekraft. Et lille blad kan langt fra rumme det hele, og i Toldhistorisk Selskab har man taget konsekvensen. Flere erindringer.

Det »gamle« historiske er ikke glemt, men gemmer sig til sidst, hvor Mikael Venge disker op med køkkentoldere i funktion før tolderne blev samlet i et »væsen«, og samme forfatter har udarbejdet en oversigt over, hvad toldvæsenets yndlingskonger har afstedkommet af bogudgivelser 400 år efter at være kommet på tronen - dette dog først og fremmest set fra en toldhistorisk synsvinkel. Som vanligt sluttes der med noter. Professor Ole Feldbæk har beredvilligt påtaget sig at omtale, hvad redaktøren ikke så godt selv kan gøre, hvorefter denne endelig tager over til allersidst.

Erindringer fra toldtjenesten i årene 1935-60

af Jens Bastholm

I efteråret 1934 mødte jeg i København på det årlige kursus for toldelever. Kurset varede i tre måneder og var den eneste teoretiske uddannelse i toldvæsenet. Til gengæld kunne man hvis man havde bestået dette kursus med et rimeligt godt resultat avancere til de højeste stillinger i toldvæsenet - vel at mærke hvis man levede længe nok og befandt sig på det rette sted i anciennitetsrækken på det aktuelle tidspunkt. Ancienniteten var meget afgørende, man kunne risikere at blive forbigået, hvis man ikke søgte når det var ens tur til at avancere. Det var ikke velset at vente med at søge til der kom en ledig stilling i en by man gerne ville til.

Skolen fulgte det gængse mønster for undervisning med lektier og høring. Nogle af lærerne havde dog forståelse for at gøre undervisningen interessant. Alle der har haft daværende toldkontrollør, cand. polit. Johan Kroman som lærer vil huske de vendinger han brugte, når han skulle indprente os principperne i forbrugsbeskatningen. »Når I skal kontrollere et regnskab i en virksomhed gælder det om at være i besiddelse af tvivlens nådegave« og om den årlige lageropgørelse »Een gang om året stiger vi op på Nebo bjerg, skuer ud over landet og siger til os selv: Kan det nu passe?«

En lærer havde vi et særligt forhold til, det var kontorchef Grønvold som underviste i »Toldvæsenets organisation« efter en lærebog forfattet af ham selv. Vi kunne bogen ordret inden eksamen. Han startede altid høringen med »Skal vi tale sammen, Hr«. Når vi frygtede ham var det alene for

di han var personalechef for toldvæsenet og kunne forflytte os uansøgt, hvilket var meget almindeligt. Alle unge mennesker ved provinstoldkamrene kendte tricket med at gennemlyse brevene fra departementet for at se, om der skulle være en forflyttelse. Der var længe mellem brevene fra departementet. Instruktionerne til toldkamrene i provinsen kom fra overtoldinspektoratet som cirkulærskrivelser. Fhv. toldforvalter Jonas Olsen har engang fortalt mig, at da han under første verdenskrig var elev i Middelfart skulle man spare på alt, og det var toldforvalterne ikke kede af, for de fik et fast årligt beløb til kontorhold. Cirkulærskrivelserne skulle sendes fra Middelfart til Assens, og kontorpersonalet i Middelfart var instrueret om, at kuverter til Assens toldkammer skulle forsynes med et stort blåt kryds indvendig, så kunne de ikke vendes og genbruges som påbudt. Toldforvalterne i de to byer var tidligere kolleger fra toldrevisionen og havde aldrig kunnet døje hinanden.

Når jeg nævner Assens kommer jeg til at tænke på en anden højt værdsat lærer på kursus, daværende toldkontrollør Groth, som jeg mange år senere havde fornøjelsen af at være sammen med i bestyrelsen for Foreningen af Toldembedsmænd. Groth var æresmedlem af bestyrelsen lige til han døde mere end 90 år gammel. Han kunne fortælle meget fra gamle dages toldvæsen, egne oplevelser og beretninger. Hans onkel havde været toldforvalter og etatsråd i Assens i forrige århundrede, hvor man ikke kendte til aldersgrænse for afsked. Da han var højt oppe i firserne sendte Generaltold-

Fagkursus 1934. Jens Bastholm ses som nr. fem fra venstre i næstbageste række. Lærerne foran er Holger Petersen, A.C. Jark, K. Knudsen, K. Groth, K. Nielsen, P.R. Grønvold, J. Kromann og K.C. Larsen (Toldmuseet).

direktoratet en forsigtig forespørgsel: om han ikke havde tænkt på at søge sin afsked? (Der har nok været en af direktorats folk, som har siddet og ventet på den gamles afgang for selv at få embedet). Etatsråden svarede, at han ville overveje spørgsmålet i løbet af vinteren, og næste forår kom så den længe ventede ansøgning som omgående blev bevilget.

Januar 1935 blev jeg udnævnt til toldmedhjælper med fortsat tjeneste i Sønderborg. Der var ikke kommet nogen ny elev, så jeg måtte igen overtage pløkkens arbejde. Johannes Fich var blevet afløst af Lorenz Lorenzen, en festlig fyr og god kolle-

ga. Bjarrum var også rejst og afløst af S.A. Andersen som kontorleder. Han var en helt anden type, utrolig forsigtig. Jeg husker hans tilbagevendende bemærkning: »Er det nu også rigtigt«. Ligesom Bjarrum havde han stor forståelse for unge mennesker. Det havde toldforvalter, cand. polit. E.M.Schlanbusch også. Det skete af og til at der kom et skib i havnen som på sin videre sejlads skulle til Marstal, og så fik jeg fri et par dage så jeg kunne få turen med fra Sønderborg til Marstal gratis.

Indførselen af udenlandske varer var generelt gået meget tilbage efter Valutacentralens oprettelse først i trediverne, men i

Sønderborg var der dog en vis import, fordi tildelingerne af importtilladelser skete på baggrund af tidligere import, og de sønderjyske forretninger havde fra den tyske tid bevaret forbindelserne med de tyske firmaer. Visse varer var det dog meget vanskeligt at få bevilling til at indføre, fx legetøj. I Augustenborg, der hørte under Sønderborg, var toldkamrets mand på stedet overtoldassistent Rafn, som var en praktisk mand. Han ordnede fortoldningerne for byens eneste importør, således at tariffingen svarede til bevillingerne uden at hverken statskassen eller importøren satte penge til.

Som medhjælper var jeg berettiget til en andel af diæterne - betalingen for tjeneste udenfor ekspeditionstid. Satsen var 2,50 kr for indtil 2 timer. Reglerne for beregning af diæter var ikke ens for opsyn og kontor. Opsynet beregnede diæter for hver ekspedition. Var der flere skibe samtidig kunne der jo i teorien være flere toldere til tjeneste samtidig. Kontoret derimod måtte kun opkræve betaling for den tid ekspeditionen varede i de enkelte tilfælde, og man måtte ikke få mere end taksten for een, hvis der var flere indenfor to-timers perioden. Det var der nu aldrig, for hvis det forekom så holdt man (på papiret) et kvarters pause og tog så fat på næste ekspedition til fuld takst. Kom der uheldigvis et stort skib indenfor ekspeditionstiden aftalte man med mægleren, at der måtte tages diæter for »afventning« om morgenen, hvis mægleren mente skibet kunne bære udgiften. En ældre kollega fortalte, hvordan man beregnede diæter i Hobro. Det skete efter antallet af ræer på masterne efter aftale med mægleren. Så måtte de store skibe betale og de mindre uden ræer slap helt.

I maj 1936 blev jeg indkaldt til militær-

tjeneste ved Forplejningskorpset som det hed dengang, senere blev det til Intendanturen. Vi mødte 50 mand i Kastellet, alle kontor- eller forretningsfolk, og jeg blev glad for at møde to kolleger - Einer Kruse og M.W. Mauritzen. Vi blev straks efter ikklædningen sendt til lejrene i Nordsjælland, hvor vi fordelt på et par infanterikompagnier skulle lære lidt af det almindelige soldaterhåndværk at kende. Det var en sand fryd for den sergent i mit kompagni, der fik fornøjelsen af at undervise sådan nogle kontorsnuder. Han var selv nitterdreng fra Helsingør og havde været til frivillig tjeneste et par år og kendte alle måderne, hvorpå man kunne genere nye rekrutter. På marchture kom kommandoen »Blodhunde på vejen, op i træerne« som en afveksling for de mange måder med ned på maven og lignende. Under paraderne lød kommandoen »Stræk fingrene, så skidtet under neglene flyver til jorden« eller »Drej hovedet, så snottet flyver hen på tredie sidemands bryst«. Vi vaklede dødt trætte i seng om aftenen og glædede os over, at vi kun skulle være »fodtuder« i en måned. Da tiden var gået fortsatte tjenesten ved Forplejningskorpsets rekrutskole i Kastellet, og derefter blev jeg »frivillig tvunget« på Reserveintendantskolen. Jeg nød tjenesten på begge skoler som en interessant afveksling fra toldtjenesten - var en overgang fristet til at søge fast ind til Intendanturen, men toldvæsenet trak alligevel mere. Jeg traf mange interessante og hyggelige mennesker under min soldatertjeneste. Jeg husker en ældre erfaren overofficiant, som under en efterårsmanøvre hvor man var indkvarteret hos private, gav mig et godt råd: »Spørg ved første lejlighed Deres kvartervært, om han selv har været soldat. Er svaret ja, så vil han straks begynde

at fortælle om sin egen soldatertid. Se tilstrækkeligt interesseret ud, så skal der nok komme øl og brændevin på bordet«. Jeg fik det afprøvet, og det slog aldrig fejl.

Efter hjemsendelsen fra militæret blev jeg i februar 1937 forflyttet som toldmedhjælper til Haderslev med »aarlige 1.590 kr i Lønning, der i Forbindelse med Stedtillæg, sønderjysk Lønningstillæg og Reguleringstillæg vil blive udbetalt Dem med ½ maanedlig forud af Toldkassen«.

Jeg gjorde tjeneste på kontoret i Haderslev sammen med mange andre - jeg må have været overkomplet, for den meste tid gik med at revidere bilag. Jeg skulle sætte revisionshak midt på bilaget foroven, der var i forvejen hak i alle fire hjørner. Kontorets leder var overtoldassistent C.C. Christensen. Han ville tiltales i tredje person, og jeg husker hvordan han overfusede en ældre kontorassistent, som var kommet til at sige De til ham, med ordene: »jeg vil have den titulatur der tilkommer mig!« Hun var på grådens rand. Man holdt meget på formerne i de tider, jeg blev af toldkontrollør Vigsbøl belært om, at jeg kunne ikke tillade mig at komme ind på kontrollørkontoret med opsmøgede skjorteærmer. Den anden kontrollør, Steffen Hansen, kaldet »Steffen Staal...« var ikke så formel.

Træt af det intetsigende kontorarbejde i Haderslev afleverede jeg til toldforvalter Mayland en ansøgning om forflyttelse til Inspektorerne i København, som det kneb med at skaffe folk til på den tid, og den 1. december mødte jeg til tjeneste i Inspektoratet for Tobaksbeskatningen, hvor jeg blev placeret i Motorafdelingen - det blev alle nytilkomne, erfarede jeg senere, for her var man bundet i hele kontortiden, der var ingen »udgående kontrol«, som meget naturligt var tiltrækkende for den

tids toldassistenter - når man var ude med mappen var man sin egen herre.

Motorafdelingen var placeret i stueetagen ud mod Frederiksholms Kanal. Leder af afdelingen var den elskelige toldkontrollør S.A. Bruun. Kollegerne i afdelingen var Grau, Hoberg, Aksel Ingemann Christensen og Tove Agner (senere gift Linde) samt ikke at forglemme Lønborg Nielsen, der som fast mand i afdelingen vidste alt om motorbeskatning. Længere inde ad gangen boede toldkontrollør O. Marcussen som leder af chokoladebeskatningen. Han var meget verdensfjern og blandede sig ikke i noget, han kendte ikke engang de øvrige på gangen. I Bruuns ferier skulle han underskrive posten fra Motorafdelingen, og da Hoberg som ældste mand i afdelingen kom til Marcussen med postmappen sagde Marcussen: »Har toldassistent Hoberg set«, måtte Hoberg svare: »Hoberg det er mig«. Marcussen var kaptajn af reserven i Kystartilleriet, og det fortalte at han, da han under første verdenskrig gjorde tjeneste på Masnedøfortet, udarbejdede et forslag til øens befæstning og sendte det ind til Krigsministeriet. Det fyldte flere kasser. Da kasserne kom til ministeriet, åbnede man een af dem og konstaterede, at de kom fra Marcussen. Så lukkede man den igen, og alle kasserne gik direkte på arkivet.

I Inspektorerne havde hver toldassistent 25 timers overarbejde om måneden for ikke at blive stillet ringere end kollegerne i Københavns opsyn, som tjente diæter. Arbejdet bestod i revision af afgiftsregnskaberne fra provinstoldkamrene, og da det var en slags akkordarbejde havde vi i overarbejdstiden, normalt en time om dagen, tid til at klunse. Af og til fortsatte vi med at raffe på et af de mange små værtshuse i nærheden.

Jens Bastholm ved skrivebordet i Inspektoratet 1940 (Toldmuseet).

Efter et års tid i motorbeskatningen kom jeg til afdelingen for kaffesurrogater og sukker. Det var ret så ensformigt at cykle rundt til de mange små kaffesurrogatvirksomheder - det var blevet praksis, at kaffe-handlere lavede deres egen blanding, og så skulle de efter reglerne registreres og føre regnskab, og vi skulle kontrollere at regnskabsbøgerne var talt rigtigt sammen. Af fabrikker var der kun to, Richs og Danmark, og de blev virkelig kontrolleret (på papiret), hver fabrikationsseddel blev eftertalt! Sukkerafgiften blev beregnet på grundlag af raffinaderiernes regnskaber, og i København drejede det sig om raffinaderiet på Christianshavn, hvor der var fast toldkontrol. Her var jeg i tre måneder sammen med Aksel Ingemann Christensen, og

det var alle tiders tjans (derfor kun tre måneder, andre skulle også have del i goderne!). Det var halvdagstjeneste, vi skulle »polarisere« prøverne fra produktionen dagen før. Det var ret indviklet at polarisere - udfinde sukkerprocenten som grundlag for afgiftsberegningen - men vi blev hurtigt rutinerede, så arbejdet kunne klares halvdags.

Ved det der senere viste sig at være begyndelsen til 2. verdenskrig i september 1939 - Hitlers angreb på Polen - indkaldtes i Danmark en »sikringsstyrke«, og som uddannet reserveintendant (med rang af sekondløjtnant) fik jeg indkaldelse til at møde på Koldinghus og tiltræde som regnskabsfører ved 12. bataillon, som havde hjemsted i Sønderborg og som ikke havde

mandskab i fredstid. Jeg fik overdraget en stor jernpengekasse, nogle regnskabsbøger og 20.000 kr i kontanter, og fik anvist kvarter på mejeriet i Bramdrupdam. Der blev brug for de første penge allerede dagen efter, for bataillonens kompagnier skulle bruge heste som trækraft for de lette kanoner, som kompagnierne var normeret med. Hestene var udskrevet som et led i mobiliseringsforanstaltningerne, men på den måde, at hesteejerne - omegnens landmænd - blot havde pligt til at møde med hestene og sælge dem til militæret. Priserne kunne man selvsagt ikke fastsætte i kontrakterne om at møde. Militæret skulle altså købe hestene, men til hvilken pris? Det var, hvad man i dag ville kalde et godt spørgsmål. Med en sergent til hjælp (som vidste ligeså lidt som jeg om dagsprisen på heste) skulle jeg købe 12 heste. Jeg vidste så meget, at det var nødvendigt at prutte om prisen, og det lykkedes at få indkøbt hestene til omkring 1.000 kr pr stk. Det glædede mig senere at få oplyst, at hestene ved sikringsstyrkens hjemsendelse var blevet solgt til over det dobbelte.

I de kommende dage mødte 1.100 mand til tjeneste ved 12. bataillon, og de blev indkvarteret på gårdene i omegnen af Bramdrupdam. Bataillonens fire kompagnier skulle sørge for mandskabets forplejning, råvarerne til maden skulle de enkelte kompagniers kogesergenter hente hos mig på Bramdrupdam mejeri, jeg skulle altså købe ind til den store husholdning. Jeg måtte bruge 95 øre pr mand pr dag til fuld kost. Jeg indså straks at det var en håbløs opgave at lægge et budget, jeg måtte prøve på at holde udgifterne på et rimeligt niveau, og det lykkedes, jeg brugte 94,3 øre pr mand pr dag.

Efter en måneds forløb blev ordningen

for de 1.100 mand ændret til »indkvartering med bespisning« efter pres fra de lokale handlende. De kunne mærke hvordan omsætningen var faldet, soldaterne tog jo deres rigelige kostrationer med hjem til kvarterværterne. Det var en stor lettelse for mig.

Afregningen med kvarterværterne foregik med de lokale sognefogeder som mellemænd. Hver sognefoged skulle udfærdige et bilag over, hvad hver enkelt kvartervært havde til gode for at huse og bespise de enkelte soldater. Jeg fik alle listerne og skulle så udbetale pengene til de respektive sognefogeder. Jeg kørte rundt til dem som bagsædepassager på en ordonnansmotorcykel (nimbus). Jeg husker en tur i 20 graders kulde, men det havde sognefogederne forståelse for, jeg fik hvert sted en »opstrammer«. Det får mig til at tænke på en efterårsmanøvre under min første militærtjeneste. Vi var flere der var indkvarteret samme sted, og hver aften kom en ældre overofficiant rundt med »Regimentets aftenbøn«, det var solbærrom blandet kraftigt op med sprit (hospitalssprit fra regimentslægens beholdning, men da jeg jo ikke kunne være tolder samtidig med min militærtjeneste, så nød jeg godnatdrikken lige så meget som de andre).

I februar 1940 blev sikringsstyrken hjemsendt. Det var midt i en hård isvinter, færgetrafikken over Storebælt var indstillet. Militæret havde sat en lille flyvemaskine ind til transport af hjemsendte, der kunne kun være tre personer i maskinen foruden piloten, men soldater var vant til at vente til det blev deres tur.

De to inspektorater, Tobak og Øl- og Spiritus, var blevet til tre, det nye var Inspektoratet for Omsætningsafgifter der som det væsentligste arbejdsområde havde

»den lede tøjskat«, 10% afgift i detailledet. Arbejdet her var mere afvekslende end med de gamle afgifter, hvor man kun besøgte det forholdsvis lille antal registrerede virksomheder. Tøjskatten omfattede alene i København flere tusinde virksomheder, som det gjaldt om at få besøgt. Og det viste sig hurtigt, at der var et stort behov for kontrol.

Mange forretningsdrivende troede at toldvæsenet ikke gjorde mere ud af kontrollen, end de var vant til fra skattevæsenets side, men de blev klogere. Vi kom næsten hver dag hjem med rapporter. Jeg husker et besøg hos en lille manufakturhandler. Jeg bad om at se hans regnskab. Et øjeblik efter kom han med gråd i stemmen og bad om at få det igen, for det var »det forkerte« han havde givet mig - det var bare en statistik, det rigtige regnskab var her. Jeg fattede straks sammenhængen og beholdt naturligvis begge regnskaber. Så græd han. Det var dog undtagelsen at komme så let til rapporterne, i de fleste tilfælde måtte vi bygge vore krav op efter leverandørplysninger og avanceberegninger.

Det var et afvekslende arbejde at gå på kontrol på Nørrebro, som var det distrikt Henry Thomsen og jeg havde fået tildelt. Vi udtog hver morgen et passende antal virksomheder og startede samtidig på vore cykler. Selve eftersynet var et-mands, men vi aftalte altid at mødes et sted ved frokosttid. Engang var jeg på eftersyn hos en kineser der boede på en fjerdesal i en af de gamle korridorjendomme. Han gik rundt og solgte slips og var svær at træffe hjemme, derfor måtte eftersynet aftales i forvejen. Hans regnskab var helt i orden - i hvert fald det han viste mig - og da vores gennemgang var overstået kom han med en

bakke med en æske fyldt chokolade og en flaske snaps, begge dele mangelvarer på den tid, og to glas i vinstørrelse. Efter et par store snapse spiste vi chokolade - »for at tage det stærke« - og så igen snaps »for at tage det søde«, og sådan gik resten af formiddagen. Da jeg mødtes med Henry kunne jeg berette om et ret usædvanligt eftersyn.

Hvert forår længtes jeg væk fra København, og i foråret 1943 søgte jeg om forflyttelse til Odense. Forflyttelsen kom i august, sommeren var næsten forbi, og jeg var ved at fortryde, men det var ikke velset at trække en ansøgning om forflyttelse tilbage, så jeg belavede mig på at møde i Odense den 1. september og besøge mine forældre på vejen. Jeg boede på Amager og havde sikret mig en adgangsbillet til Storebælt til den 29. august 1943, som blev den dag den tyske besættelsesmagt afvæbnede det danske forsvar. Jeg vågnede ved larmen fra Holmen, hvor Marinen sænkede krigsskibene, og kørte med en sporvogn til banegården - i god tid, hvilket viste sig nødvendigt, for ved Knippelsbro blev vi stoppet af tyskerne, som minutiøst kontrollerede al bagage. Ved Storebælt var der igen kontrol. Efter et par dages ophold i Marstal gik turen til Svendborg, hvor jeg måtte gøre ophold for at hente rejsetilladelse hos politiet til den videre rejse til Odense, men omsider nåede jeg frem og kunne melde mig til tjeneste hos toldinspektør Jørsboe.

Odense Toldkammer var det svært at komme til, man skulle som toldassistent være omkring de 30 år, Århus var endnu mere søgt, for der var diæterne bedre, der var større trafik på havnen. Det med diæterne under krigen fik en langtrækkende betydning, dengang diætordningen blev af-

løst af »kompensationen«, som opdelte toldstederne i klasser efter diætindtægterne årene før. Det betød at Fåborg på grund af den skandaløse eksport af sten til Hitlers motorveje fra de skønne sydfynske diger kom i den højeste klasse, medens Odense måtte finde sig i at blive placeret i en klasse under. Det blev dog klaret, takket være den netop åbnede Beldringe lufthavn og toldinspektør Jørsboes ihærdige arbejde overfor departementet. Som ved tidligere lejligheder henviste han til »treklangen Århus, Odense, Ålborg« og det lykkedes ham at få Odense placeret i den højeste kompensationsklasse.

Odense Toldkammer bestod af Jernbanetoldkamret og Havnetoldboden, og begge steder var der toldpakhuse og toldkasserkontorer. Intraderne fra havnen blev hver dag afleveret på toldkasserkontoret på hovedtoldkamret. Det var en kompliceret procedure at fortolde varer. Først en forespørgsel i pakhuset for at se om godset var ankommet, så på kontoret for at få angivelsen bogført. Derefter til toldassistenten i vejerboden for attestation, så ind til overkontrolløren for at få hans medunderskrift, op på kontoret igen, hvor en af kontordamerne beregnede angivelsen og sendte den videre til den skrappe kontorleder frøken Knudsen ved kassen.

Der var et stort pakhuspersonale. Pakhusmesteren fordelte sine folk efter anciennitet. Den ældste pakhusformand forestod udleveringen, de yngste pakhusarbejdere kørte rundt med sækkevognene, de ældste var fast i vejerboden, og de var en stor hjælp især for nye assistenter. Alt blev toldbehandlet meget seriøst, fx blev en kasses indhold lagt på vægten. Så frtog pakhusmanden metalvarer til 70 øre og vejede igen resten. Differencen meldte han til assi-

stenten som 20 kg til 70 øre, løbenumre interesserede ikke pakhusfolkene, men de kendte nøje toldsatserne. Samme arbejds-gang gentog sig for de andre toldsatser, indtil resten var 3 øres jernvarer. For kasser med ensartet indhold var proceduren lettere, her gjaldt det om at finde taraen for kasserne, og det gjorde man i almindelighed ved at veje et låg og gange med seks såvidt jeg husker.

Fra de store firmaer kom faste klarerere. Jeg husker »Alaska« fra Smith & Co.s cykelfabrik. Han kom næsten daglig og klarerede kasser med cykeldele, og vi nøjedes som regel med at åbne et hjørne af en kasse og snakke os tilrette om taraen. Han havde sit navn fra et ophold i Alaska, og han gik meget op i tara. Men vi kendte ham, når han sagde 6 kg for en kasse, så sagde assistenten 4 kg, og så endte det med 5 kg. En anden fast klarer var Johanne fra Manufakturkompagniet. Hun havde gennem en menneskealder klareret for sit firma og ville gerne stå sig godt med alle toldassistenterne. Hun kom tæt på assistenten ved ståpulten med sin store barm, og når hun var gået kunne det hænde, at assistenten fandt et par silkestrømper (af de billigste) som hun havde stukket i hans kittellomme.

Alt gik normalt stille og roligt, men ind imellem kunne man komme ud for kværu-lanter eller forsøg på svindel. Der var engang en indonesisk læge, som flere gange kom for at klarere flyttegods og eftersendt rejsegods, og tilsidst blev det for meget for den toldassistent som havde ekspederet ham flere gange med kostbart radioudstyr, og han nægtede lægen at få det toldfrit, da han havde mistanke om at det blev solgt til kolleger på sygehuset. Det skal bemærkes at denne episode foregik flere år efter krigens ophør, men jeg tager den med her når

Det gamle havnetoldkammer i Odense, ældre foto fra ca. 1906 (Toldmuseet).

jeg er i gang med at fortælle om livets gang i vejerboderne. Lægen blev så rasende på assistenten at han forsikrede ham om, at han - hvis han nogen sinde skulle komme under hans kniv på sygehuset - nok skulle vide at tage hævn. Toldassistenten indberettede sagen til toldinspektøren, som ikke vidste om udtalelsen skulle betragtes som en makaber spøg eller om den skulle tages alvorligt. Kort efter løste sagen sig af sig selv: Lægen blev afsløret som en falskner, han havde aldrig bestået nogen form for lægeeksamen, og ved at grave i hans forhold afslørede politiet at han havde videresolgt det indførte radioudstyr til kollegerne.

En lille rationalisering oplevede jeg i min tid i vejerboden: indførelse af »blokken« som betød, at publikum der skulle fortolde

gavepakker kunne gå direkte i vejerboden og undgå den besværlige papirgang. Det var lige op til jul, hvor vi i forvejen var indstillet på en lempeligere toldbehandling, og nu behøvede vi ikke længere variere attestationerne på klareringsangivelserne med de forskellige toldfri varer. Vi kunne nøjes med at skrive »fri«, og vi fik mange smil, ikke mindst fra ældre mennesker, når vi kom til at overse de små kvanta af tolddyre varer som der kunne være i julepakkerne.

Havnevejerboden fungerede på samme måde som den anden vejerbod. Alt søværts ankommet gods blev ekspederet her. Vin og spiritusfortoldninger foregik jævnlige, især kom der mange fade med vin. Odense har fra gammel tid været hjemsted for mange vinhandlere. Der blev taget prøver af hvert parti - dog ikke af hvert fad, for

ind imellem kom der partier på 10-20 fade, men det var ikke velset. Men »heldigvis« havde vinhandleren ikke altid plads til at tage de mange fade hjem straks, så de måtte oplægges på toldpakhuset, og så var det jo en ny fortoldning hver gang der blev hentet nogle fade.

Fortoldningen startede med at pakhusmesteren slog spunsen på vinfadet løs med en træhammer med et langt spanskrørskæft. Det skulle gøres på en bestemt måde for ikke at beskadige vinfadet. En dreven pakhusmand kunne ved at banke nogle få gange rundt om spunsen få den til at springe op. Så blev den store kobberhævert stukket ned i vinen og der blev suget en prøve op. Fingeren blev holdt for sugehullet og prøven blev tappet over i en kande eller hvad man nu havde for hånden, der kunne være flere fortoldninger samtidig. Den gamle pakhusformand Christian Hansen, af en vittig toldassistent døbt »Den sidste Mohikaner« på grund af den slående lighed med billederne fra indianerbøgerne, havde et gennem mange år optrænet specielt su-ug, han kunne på ingen tid suge hæverten fuld og så sugede han blot videre uden at det kunne ses. Men han optrådte aldrig beruset, måske af og til lidt mere snakkende, især hvis hans spil på væddeløbsbanen sammen med en gammel toldvagtmaster ikke havde givet gevinst, så kunne de snakke længe om »de satans kramper«.

Toldkassererkontoret lå lige over vejerboden i den gamle havnetoldbod, og de kraftige stolper der bar førstesalen gik lige gennem vejerboden. Pakhusmesteren slog altid ligesom tilfældigt et par slag med træhammeren på en stolpe som signal til »de gamle piger« på kontoret, og de fik ligeså tilfældigt altid et ærinde nedenunder med

et bilag i hånden. Der var ingen smalle steder med prøverne - kun en enkelt lille vinhandler forlangte prøven tilbage i vinfadet - han var ikke velset.

Der var tre tjenestesteder for toldopsynet på havnen, foruden havnevejerboden »Englandskajen« og »Møllekajen«. Toldassistenternes arbejde var hovedsagelig at skrive på papirer. Ved Englandskajen var der DFDS' eksportbåde til England to gange om ugen, og tre gange om ugen kom »Odense« med stykgods på toldseddel fra Nyhavn. Det var let at styre, hvis toldsedlerne ellers passede - der blev stadig sendt toldsedler frem og tilbage til rettelse. Der blev også losset stykgods direkte fra udlandet, og så skulle der efter bestemmelserne føres losserulle. En losserulle var trykte formularer der blev syet sammen til et lille hæfte og autoriseret af overopsynet. Heri blev al det lossede gods opført med mærker og numre og ud for hvert streget af efter det ældgamle system: fire lodrette streger og en på tværs $\frac{2}{3}$ 5 stk. I praksis skete det på den måde, at losserullen blev lavet efter udlosningen og sendt med papirerne til overopsynet, som så satte navn på. For at give revisionen indtryk af, at losserullen virkelig var ført under losningen, blev den krøllet og trampet på eller lagt udenfor hvis det var regnvejrr.

»Diættjenesten« og »Vagthold« foregik strikte efter den ældgamle arbejdsfordeling mellem assistenter og toldbetjente. Enkelte lempelser i fordelingsmønsteret var der sket, men kun i dagtjenesten, når der var »penge i den« blev fordelingen nøje overholdt. Hvis for eksempel en kuldampers lossede, så var det assistenten der havde vagten, holdt den op med at losse blev det toldbetjentarbejde som blev betalt af staten. Der var en fast toldbetjent til tjene-

ste hele natten. Denne vagt var meget eftertragtet, ikke alene for pengenes skyld men også fordi den gav frihed i dagtimer. Een mand med en cykel som eneste vagt i en stor havn var ikke svær at holde under observation - ikke mindst når det var almindelig kendt, at han sov en del af tiden på divanen i vagtlokalet. Overopsynet - de to toldkontrollører som var fast til tjeneste på havnen - fik samme beløb i diæter som toldopsynet. Deres diættjeneste bestod i et enkelt besøg om aftenen, hvis der var losning eller lastning, og ellers mødte en af dem klokken syv om morgenen. Mellem syv og otte var der altid diættjeneste, så kunne han samtidig forvise sig om den faste nattevagts tilstedeværelse. Det var et almindeligt spørgsmål til nattevagten: »Har der været noget?« Et ligeså almindeligt svar havde givet en toldbetjent tilnavnet »Aldri-en-ski-sku« som kendetegn fra en anden med samme efternavn. Samme svar gav han også da det viste sig at modstandsbevægelsen havde sænket en lille damper i havnen fuldt lastet med landbrugsprodukter til tyskerne. Skønt det var sket få hundrede meter fra vagtlokalet havde han intet hørt.

Vejerbods- og havnetjeneste var trods alt den mindste del af toldassistentarbejdet, den overvejende del af tjenestetiden gik med beskatningstjenesten, kontrollen med de registrerede punktafgiftsvirksomheder indenfor områderne vin og spiritus, tobak, chokolade, parfume og de forskellige former for almindelig omsætningsafgift. Tjenestelister blev for et kvartal ad gangen udarbejdet af toldassistentforeningen uden indblanding fra toldkamrets ledelse, dog med een undtagelse: sekretærposten hos toldinspektøren havde foreningen ingen indflydelse på.

De mange år på denne post er en tid jeg

ser tilbage på med særlig glæde. I min tid i Inspektoraterne i København havde jeg lært »at skrive« - det var noget unge mennesker i toldvæsenet på den tid ikke i ret stor udstrækning fik lejlighed til - og det var der virkelig brug for som sekretær hos Jørsboe. Han administrerede toldkamret uden at gå i detaljer - og ikke sjældent uden at kende detaljerne, men han forstod lynhurtigt at sætte sig ind i en sag og skære igennem og træffe en afgørelse. Jeg husker at han engang sagde til mig efter at vi sammen havde haft en vanskelig samtale med en kværlantisk indstillet mand: »Husk når De har en forhandling med en mand, skal De sætte som mål at han, når han går fra Dem, har en fornemmelse af, at han har fået *sin* vilje - men det skal være *Deres* vilje ...« Han satte toldstedet og personalet højt og søgte ved enhver lejlighed at hæve toldkamrets anseelse såvel indadtil indenfor etaten som udadtil overfor publikum.

Overtoldinspektoratet sørgede for at der blev sendt afløsere for toldforvalterne under ferier fra de store toldkamre, og jeg var så heldig over en 10-årig periode at have alle afløsningerne for toldforvalteren i Marstal. At jeg fik Marstal hver gang skete i god forståelse med kollegerne i Odense, idet jeg så ikke deltog i turnusen med afløsninger i Bogense og Kerteminde, og jeg havde jo fordelen at kunne bo hos mine forældre. Det var herlige tider de ekstra tre ugers ferie med min familie i Marstal. Arbejdet var mildt sagt ikke belastende og så hørte der en toldjolle til toldkamret. Jollen var gammel og blev brugt så sjældent, så der var tit vrøvl med motoren. Engang var jeg ude med familien og vi lå for anker udfor drejet, hvor landevejen mellem Marstal og Ærøskøbing går, for at bade. Da vi skulle hjem igen kunne motoren ikke

Marstal toldkammerbygning 1944 (Toldmuseet).

starte, og jeg havde glemt at få en svensk-nøgle med, så jeg kunne ikke skrue tændrøret af og rense det og give polerne lidt grafit med en blyant som man plejede med de gamle motorer. Jeg svømmede i land og stoppede en bil som lånte mig en svensk-nøgle. Jeg fik startet og svømmede tilbage og afleverede den med tak for lån.

Odense Toldassistentforening, stiftet 1912, havde stor betydning for det gode kollegiale forhold. Alle indenfor assistentgruppen var medlemmer, assistenterne aktive og de øvrige indenfor gruppen passive. Der blev holdt mange fester, ikke mindst i krigsårene benyttede man enhver anledning til at glemme alt det frygtelige der skete. Der var stil over festerne, ihvertfald når

de begyndte. Formanden udbragte den første skål, for kongen, alle rejste sig. Senere på aftenen gik det mere uformelt til.

Der gik jernbanespor lige udenfor toldkammeret, og der var livlig trafik på forbindelsen mellem Statsbanegården og Syd fynske Jernbaners lokalstation, og hvergang bommen for overskæringen ved Rugårdsvej gik ned lød den karakteristiske klokke-ringning - og det var signalet til at sige skål, og der var mange rangeringer med godsvogne.

Mange af festerne var afskedsfester for en kollega. På de tider var det næsten altid nødvendigt at flytte for at opnå avancement til overassistent. Der var som regel en sang om den bortdragne, og også en lille

udspekuleret gave. Jeg husker et ølkrus med inskriptionen: To halve stykker bør man altid have på sig. Den pågældende kollega havde altid et par stykker mad i mappen, og når han på et eftersyn tog maden frem skete det næsten altid at han blev budt på en drink. Han imponerede os alle ved at fortælle, hvordan han ved et eftersyn for kontrol af parfumesprit havde fået en barber til at give øl og snaps. Een afskedssang havde fået status som forenings-sangen - den blev altid sunget lige efter skålen for kongen. Den er skrevet af Finn Poulsen, der var toldassistent i Odense 1938-43 og sluttede som overkontrollør i Svendborg:

Mel.: I Heidelberg

Den Tolder, som skal drage
til Odins gamle By,
har ikke Lov at klage,
han fandt et dejligt ly.
Blandt Odense Assisterter
er ikke Humøret tabt,
for i Last og Brast
at staa sammen fast
er en Forening skabt.
Et Leve for vor Assistentforening,
et Leve for dens gode Aand,
som giver alt i Livet rette Mening
og knytter os i stærke Venskabsbaand.
Og naar engang vi skal fra Byen drage,
vi mindes vil den gode Tid som svandt,
vi mindes vil de mange glade Dage,
som vi i vor Forening fandt.

Det gælder her i Livet
at Enighed gør stærk,
og det er ogsaa givet
at vor Forening Værk
skal være at fast staa sammen
og virke for Standens Kaar,
saa en Opgangstid
vi foruden Splid
i vor Forening faar.

Et Leve for.....

Og mødes vi til Fester,
saa staar Humøret højt,
Vi ser kun glade Gæster,
vi synger saa fornøj't.
For hvorfor skal sur man være,
naar Livet dog er saa rart.
I Kollegers Kreds
er man veltilfreds,
og vi raaber, det er klart:

Et Leve for.....

Med denne sang, der selvom den hist og her virker lidt »opskruet« giver et godt billede af forholdet mellem toldassisterterne i Odense, vil jeg afslutte mine erindringer fra 53 år i toldvæsenets tjeneste, de sidste 10 år som leder af Afgiftsafdelingen i Odense - ud fra den erkendelse, at man husker bedre det man oplever som »indianer« fremfor det man kommer ud for som »høvding«.

Med vinden agten for tværs - de sidste 17 år i toldetaten

af Børge Untidt

I 1958 forsøgte jeg at blive toldkontrollør i Frederikshavn og året efter i Esbjerg. Det lykkedes ikke, og da jeg på det tidspunkt havde to hjemmeboende børn under uddannelse, besluttede jeg at afvente en chance for et avancement ved hjemtoldstedet i Aalborg. Den kom, da den tjenstgørende toldkontrollør på Aalborg toldkassererkontor den 1. februar 1961 fik en toldkontrollørstilling i Fåborg.

Kong Frederik den Niende udnævnte mig til toldkontrollør fra 1. marts 1961 på Aalborg toldkassererkontor, hvor min chef, toldkasserer E.S.W. Ottesen disponerede over bl.a. to overtoldassistenter, en overkontorassistent, flere kontorassistenter og kontorfunktionærer samt under uddannelse nogle toldelever og kontorlærlinge. I alt en personalestab på ca 30 ansatte.

I denne forbindelse er det naturligt at nævne, at toldkassereren startede sin løbebane som chef efter de daværende forhold usædvanligt tidligt, idet han blev Danmarks yngste toldforvalter i Neksø fra 1. juni 1936 i en alder af kun 37 år. Dette var en begivenhed den gang, og da jeg tilfældigvis holdt sommerferie i juli 1938 hos en kursuskammerat, en toldmedhjælper i Rønne, benyttede jeg under en rundtur på øen lejligheden til at hilse på toldforvalter Ottesen, der tog venligt imod mig og bød en Tributo cigar fremstillet på C.W. Obels fabrikker i Aalborg. I 1946 fik Ottosen toldforvalterembedet i Skagen for derefter

at slutte med at blive toldkasserer i Aalborg fra 1954.

Imidlertid fik kassererkontoret efter min tiltræden en helt uventet personaleforøgelse, idet en kvindelig fuldmægtig i 2. toldrevisionskontor i København af helbredsmæssige grunde ansøgte om og fik tildelt en kontrollørstilling på Aalborg toldkassererkontor, hvor hun tidligere i otte år havde forrettet overtoldassistenttjeneste.

Resultatet blev, at vi måtte indrette os ved hvert sit skrivebord i det til kontorkontrolløren indrettede kontor. Det kunne udmærket lade sig gøre, idet der var rigelig plads. Den tidligere fuldmægtig blev placeret ved et stort vindue mod vest og jeg ved et tilsvarende mod nord, og da vi to kolleger kendte hinanden udmærket fra tidligere, fandt vi hurtigt ud af en for begge parter tilfredsstillende arbejdsdeling. Medens det for den kvindelige toldkontrollør var en slutstilling, havde jeg mere ambitiøse planer, hvorfor jeg gjorde adskillige forsøg på at komme tilbage til Aalborg toldopsyn. I øvrigt søgte jeg også ledige stillinger nu og da i andre byer, men uden resultat. Det daglige arbejde på et toldkassererkontor var for mig alt for rutinepræget og uden udfordringer.

En dag fik vi besøg af en konsulent fra et større pengeinstitut, der ønskede oplyst, hvordan vore lønudbetalinger fandt sted. Disse foregik ved kontant udbetaling til hver ansat, der henvendte sig personligt til kontorkontrolløren. Konsulenten, der var

ansat i et større pengeinstitut i Aalborg, foreslog at man anvendte en mere tidssvarende ordning ved at overføre lønudbetalingerne til de af personalet benyttede pengeinstitutter. Naturligvis håbede konsulenten derved at hverve sig nye kunder til netop det pengeinstitut, hvor han selv var ansat. Fordelene ved en sådan ordning var i øvrigt ganske indlysende såvel af rationelle som sikkerhedsmæssige grunde. Jeg fik toldkassererens tilladelse til at gå i gang med denne ordning, som betød en stor arbejdsmæssig lettelse for kassererkontoret. Herefter fik toldkamrets ca 100 ansatte deres lønudbetalinger overført til deres respektive bank- eller sparekassekonti. Kun to kolleger ønskede stadig at modtage deres løn kontant. Forøvrigt var en sådan ordning med lønudbetalinger gennem pengeinstitutter efterhånden blevet almindelig landet over.

Dette at være toldkontrollør på et toldkassererkontor var i høj grad et rutinearbejde. Der var imidlertid nok at bestille og desuden havde jeg som ekstraindtægt en betaling for at udføre en særdeles detaljeret skibsliste til Aalborgs kommunale havneingeniørkontor - et i høj grad tidkrævende statistisk arbejde, fordi man forlangte selv de mindste detaljer oplyst. Det var nok også derfor, at man i omtale kaldte ophavsmanden, den tidligere og forlængst afdøde havneingeniør, for »Millimeter-Mortensen« - han ønskede dokumenteret, hvor vigtig Aalborg havn var for erhvervslivet i Nordjylland. Denne skibsliste omfattede ikke alene Aalborg havn samt Nørresundby kommunale havn, men også de private havne ved cementfabrikkerne ved Rørdal og Norden på Limfjordens sydside samt Dansk Andels Cementfabrik på fjordens nordre side.

At så meget af mit arbejde var rutinepræget, søgte jeg naturligvis afbødet på forskellig vis. Den kvindelige kontrollør holdt af gammel vane »Politiken«, som jeg nu og da kiggede i, og det var især det lette stof skrevet af avisens huspoet »Rimus«. Han havde bl.a. fået fat i, at Aalborgs daværende borgmester, Thorvald Christensen, var blevet uvenner med Aalborg Teaters kommunalt ansatte direktør, Karen Marie Løwert, og havde afskediget hende, hvorfor der i nævnte avis stod skrevet: »Det tusser tidligt, nu falder Løwert, nu griner Thorvaldt, den lille Røwert!«

For at komme ud af den ensformige tjeneste søgte jeg hjælp hos Aalborg Toldkammers daværende chef, toldinspektør Sigfred Nedermark, som velvilligt foranledigede, at jeg fra 1. juli 1965 omsider blev sat til tjeneste i bevillingskontrollen. Her kom jeg til at gøre tjeneste i 13 måneder indtil 1. august 1966.

Imidlertid led toldkamret i høj grad under lokalemangel, og man havde ved engrosomsens indførelse måttet leje lokaler i et privat firma nogle hundrede meter fra toldkammerbygningen for at skaffe plads til det nye områdes medarbejdere.

Bevillingskontrollens medarbejdere var derimod blevet anbragt i et ledigt frilagerum på toldkamrets 1.sal. Den direkte overordnede leder var overtoldkontrollør W.K. Pedersen, der som medarbejdere havde fået tildelt en overtoldassistent og en kvindelig kontorassistent samt endelig undertegnede. Vi udgjorde tilsammen et muntert og arbejdsomt team, som måtte beskæftige os med ret så usædvanlige, men tillige yderst interessante opgaver. Det blev en tjenestetid, som jeg ser tilbage på med stor fornøjelse.

En enkelt usædvanlig begivenhed af al-

mindelig publikumsinteresse fandt sted den 11. januar 1966, da Aalborg bys nye oliegasværk eksploderede, hvorved ca. 25.000 forbrugere pludselig stod uden gas. Denne hændelse medførte en pudsigt samtale mellem W.K. Pedersen og toldinspektør K.H. Suhr i toldvæsenets prøvesamling og fakturakontrol i København. Førstnævnte fortalte: »Nu er Aalborgs høns holdt op med at lægge æg«. Toldinspektør Suhr undrede sig såre og spurgte forsigtigt: »Men hvorfor dog?«. »Fordi der er ikke mere gas i hanerne«, lød svaret. Overkontrolløren rykkede dog ud med den egentlige årsag, toldinspektør Suhr morede sig og kvitterede straks med en anden pudsigt tildragelse fra prøvesamlingens regie.

Da jeg var den eneste tjenstgørende i bevillingskontrollen, der havde kørekort, blev det også min opgave at fungere som chauffør i et af toldkamrets to tjensteautomobiler, når kontrollen skulle ud til de mange bevillingshavere i toldkamrets distrikt.

Toldkamrets chef, toldinspektør Nedermark, beordrede mig til at føre de praktiske forhandlinger med formanden for Aalborgs kommunale havneudvalg vedrørende den særlige ekspeditionsform og kontrol, som toldvæsenet måtte forlange med hensyn til de skibe, der for Den kongelige grønlandske Handel fremtidig skulle komme og afgå fra Aalborg havn i stedet for som hidtil fra og til København. Der måtte udvises stor smidighed fra begge sider af forhandlingsbordet, bl.a. fordi man ikke havde de samme muligheder med hensyn til afspærring og kontrol som ved Den grønlandske Handels specielle lukkede afsnit af Københavns havn. Efter en ret beskeden start har man med tiden indrettet en særlig Grønlandshavn ved Limfjordens

sydlige bred en halv snes kilometer øst for Aalborgs bymidte.

Det vil føre for vidt med en yderligere beskrivelse af bevillingskontrollens virkefelt. Det skal dog lige nævnes, at en af mine opgaver var at afløse på havnekontrollørposten i ferieperioder m.v. En enkelt usædvanlig oplevelse står tydeligt i erindrungen: en telefonopringning fra flyveledertårnet i Aalborg Lufthavn og en lakonisk meddelelse om, at en af toldvæsenets patrouilleautomobiler, en helt ny Volvo Amazon, i stedet for at køre ad en af de anviste rullebaner på fejlagtig vis var kørt ind på en landingsbane, netop som en af flyvevåbnets jefly lagde an til landning. Piloten kunne ikke undgå at ramme Volvoen, der fik højresiden af taget revet helt op. Helt alene i bilen på vej til et passagerfly, der holdt længere borte på en startbane klar til afgang, hvor han skulle inkvirere og foretage passagerkontrol før afgang.

Flyvelederen meddelte mig, at man havde fået toldvagtmasteren i sikkerhed i flyveledertårnet, hvor han i delvis choktilstand opholdt sig, indtil hans kolleger fik ham afhentet. I øvrigt fejlede han intet, men det var en slem forskrækkelse.

Den 22. august 1966 meddelte Direktoratet for Toldvæsenet mig, at jeg fra og med den 1. august 1966 var udnævnt til vicedirektør ved Viborg Toldkammer. Her skulle jeg afløse en tidligere Aalborg-kollega, vicedirektør Willy Mikkelsen, der var blevet udnævnt til toldkasserer i Odense. Vi aftalte, at jeg kunne overtage hans lejlighed i Viborg, når hans nye hus var blevet færdigbygget i Odense. Det blev således først i marts måned 1967, at jeg blev i stand til at flytte mit bohave til Viborg. Det første halve års tid tog jeg hjem

til min kone og vor lejlighed i Aalborg hver weekend.

Viborg er en by med en særlig atmosfære, således som den ligger midt i Jyllands hjerte i noget af Danmarks smukkeste natur. Kommer man fra øst ad hovedvej A 16, præsenterer byen sig bedst ved allerførste øjekast. I det fjerne ser man domkirkens to tårne og lidt mod syd Søndre Sogns kirkes kamtakkede tårn. Jeg har hørt »indfødte« sige: »Viborg er ligesom det gamle Rom anlagt på syv høje«. Der er et særligt præg over Viborg, fordi man ligefrem fornemmer Danmarkshistoriens vingesus. Men for mit eget vedkommende synes jeg, at det er et minus, at man f.eks. på en rigtig varm sommerdag har meget langt til havet, ligegyldigt om man vælger landeveje mod vest, øst eller nord.

Dog skal det absolut nævnes, at byens to søer, Nørresø og Søndersø, og disses omgivelser er med til at give en smuk naturoplevelse, og de er for øvrigt en nydelse på alle årstider, ligesom den nærmeste omegn med Hindsholm og Ved sø, samt lidt længere mod syd ad den kønne vej langs Viborg he-deplantage til Hald Ege og den meget smukke Hald sø samt Dollerup bakker. Alt dette er godt både for øjet og sindet.

Viborg toldkammer lå centralt midt i byen klods op ad banegården og med direkte jernbanespor til toldpakhussporten. Toldkamrets personale var også til at overse, nemlig: en toldforvalter, en vicetoldinspektør, fire toldkontrollører, to overtoldassistenter, to toldassistenter, en toldpakhusbetjent, syv kontordamer og endelig en toldopsynsmand i Virksund ved indsejlin-

Toldkammerbygningen i Viborg, ældre foto (Toldmuseet).

gen til Hjarbæk fjord, som man i sin tid ved en skæbnesvanger misforståelse havde lukket med en dæmning. Ganske vist var der en sluse, men alligevel opstod der fatale naturmæssige følger. I skrivende stund har de besluttende myndigheder erkendt dette og prøver nu at rette op på skaderne, men det vil tage lang tid.

Som vicetoldinspektør fik jeg mit eget lille kontor, der var centralt placeret i forhold til medarbejderne i toldopsynet. Toldkammerbygningen var opført i røde sten i én etage og havde facade og hovedindgang i gavlen fra Jernbanegade. Her havde arkitekten anbragt en frontispice over indgangen og lidt bombastisk fire søjler med tunge jernkæder imellem. De sidstnævnte var til stor bekymring for vor lille toldforvalter, der hvert år til nytårsaften fik kæderne hængt af og anbragt i sikkerhed i toldpakhuset. Man kan godt undre sig over arkitektens idéassocationer med hensyn til at tegne en beskeden toldkammerbygning således, at facaden lignede en dårlig efterligning af et græsk tempel. Det er måske, fordi han har forestillet sig, at det eventuelt kunne medvirke til højere tanker om det væsen, der havde sit virke i bygningen, hvor man først og fremmest skulle sørge for kundernes bidrag til den altid slunkne statskasse.

For mig, der gennem mit hidtidige virke var vant til at gøre tjeneste i havnebyer, virkede det, som sagt, som et savn, at der hverken var havn eller saltvand i umiddelbar nærhed. Men der var ellers nok at beskæftige sig med. Alene hvad fortoldninger angik, kunne der være op til 100 ekspeditioner på én dag. I selve Viborg og dens opland - tolddistriktet - var der mange store virksomheder, fabrikker m.v. En gang imellem var jeg med nogle af medarbejder-

ne ude på eftersyn og kontrol. Her oplevede jeg for første gang at komme i en meget stor og landskendt virksomhed, der fremstillede dameundertøj. Det særlige her var, at fabriksbygningen af arkitekten var opført i en bemærkelsesværdig stilart, så den i folkemunde blev kaldt for Noahs Ark, bl.a. på grund af en særlig tagkonstruktion. Kontorlokalet var imponerende stort og bestod faktisk af ét kæmpemæssigt rum, d.v.s. et såkaldt kontorlandskab, som hist og her var opdelt med fleksible og let flytbare skillevægge og andre tekniske finesser, således at de ansatte ikke blev generet af støj eller af arbejdet ved de andre skriveborde. Ventilationen var ligeledes af høj klasse.

Under toldstedet hørte også en flyveplads, der dog ikke var godkendt til rute-flyvning. Men flere af byens og egnens store virksomheder havde egne fly, der bl.a. blev benyttet til forretningsrejser til og fra udlandet.

Men min tjeneste ved Viborg toldkammer fik for mig en brat og uventet afslutning, idet Direktoratet for Toldvæsenet gav mig ordre til at rejse til København den 3. april 1967, hvor jeg til og med den 7. april skulle deltage i et kursus vedrørende tilrettelæggelse og kontrol med den forestående moms. Her mødtes jeg med kendte og ukendte kolleger fra hele landet, og det var unægtelig noget nyt for alle deltagerne.

Allerede den 14. april kom der i skrivelse fra Tolddirektoratet meddelelse om, at jeg sammen med toldkontrollør P. Sanggård, Struer, under ansvar overfor toldstedschefen i Skive skulle forestå merværdiafgiftens gennemførelse ved Skive toldkammer og i dettes tolddistrikt, som nu var udvidet til også at omfatte det hidtidige Viborg toldkammers distrikt.

Sanggård og jeg mødte op på Skive toldkammer, der den gang var indrettet i lejede lokaler på Skive Statsbanestation. Det var absolut en fordel, at jeg i forvejen kendte Sanggård fra mine allerførste år i toldtaten, ligesom jeg tidligere havde haft fornøjelsen af at være sammen med toldforvalter Svendstrup, da han i sin tid var overkontrollør i Frederikshavn. Vi havde begge to i anledning af, at vi skulle deltage i et delegeretmøde i Den danske Toldetatsforening i København, rejst med DFDS' rutetå til og fra Aalborg.

Toldforvalter Svendstrup redegjorde for, hvad han allerede havde udrettet på momsfronten, og hvorledes han havde færdiggjort Skive rundt for at finde egnede lokaler, der kunne anvendes til at rumme det personale, der skulle til for at klare merværdiafgiftens iværksættelse. Skive toldkammer rådede dengang over et personale på ca. 45 personer, som skulle forøges meget væsentligt, indtil videre med udstationerede fra alle mulige andre toldsteder.

Vi blev installeret i selskabslokalerne på Topps Konditori, som var centralt beliggende i Skives bymidte. Indehaveren af disse lokaler var en ugift dame, Annine Michelsen, som absolut var en særdeles dygtig og tillige bemærkelsesværdig person, der havde tilbragt sine ferier med lange udlandsrejser bl.a. til Kina og Grønland.

Der blev anskaffet skriveborde fra Toldvæsenets Materielforvaltning, og der blev installeret et interimistisk telefonomstillingsbord og diverse bordtelefoner.

Det blev nu Sanggårds og min opgave at placere og igangsætte det personale, som af direktoratet var stillet til rådighed for Skive toldkammer. Og det var for de mandlige deltageres vedkommende mest ganske unge mennesker, der netop havde

gennemgået toldvæsenets fagkursus for toldassistentpersonalet i København. Desuden havde toldforvalteren fået beføjelse til at ansætte kontordamer fra Skive og i øvrigt, hvem der meldte sig fra omegnen. Endelig fik Momsafdelingen tildelt både toldfagligt personale og kontoruddannede fra Viborg og Skive toldkammer.

Sanggård og jeg gik til sagen i den rette ånd, nemlig med det forsat, at dette *skulle* klares. Bagefter og i skrivende stund kan det undre, at det faktisk gik så godt, og at tingene blev klaret. Det drejede sig trods alt om ca. 14.000 virksomheder beliggende i det tidligere Viborg toldkammers distrikt samt Skive tolddistrikt.

For det faguddannede personales vedkommende kunne den normerede arbejdstid slet ikke overholdes, og det skete da også nu og da, at trætheden overvældede os to ledere, så at det en sjælden gang kunne ske, at vi efter en slidsom dag ved fyraften måtte benytte gulvet inde under skrivebordene som midlertidig soveplads for en kortere stund.

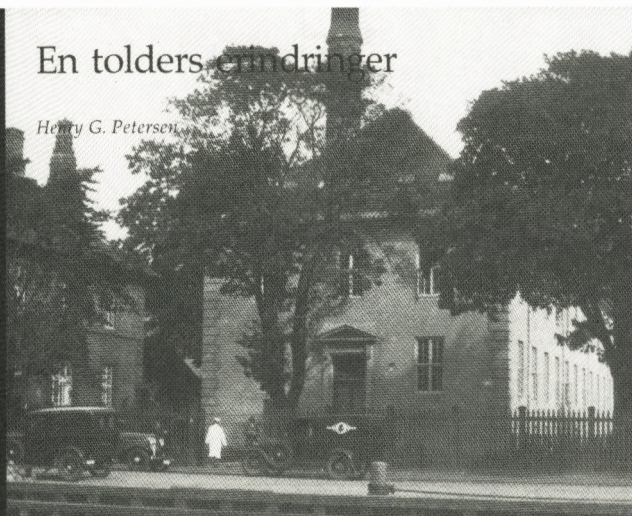
En af de lokale damer, der passede omstillingsapparatet, en ældre model med stikpropper, måtte som regel stå op under betjeningen, hvor hun ved opkald med høj og klar stemme - oven i købet med københavnsk accent - meldte: »Det er Momsen«. En dag så jeg tilfældigt på en af de københavnske udstationerede toldassistenter, som var faldet i staver ved sit skrivebord med hånden under kinden og blikket stift rettet mod det nederste af ryggen mod de flotte ben, damen havde. Så udrød han spontant hen for sig selv: »Ja, Gu' er det da Momsen«.

Til de opmuntrende begivenheder hørte også, at lokalernes ejerinde, som havde privat lejlighed i samme etage som told-

NYE BØGER

En tolders erindringer

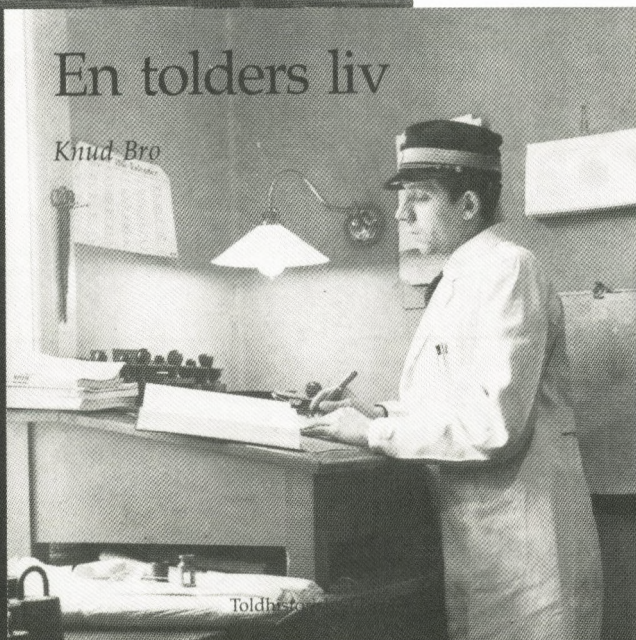
Henry G. Petersen

HENRY G. PETERSEN · EN TOLDERS ERINDRINGER

En tolders liv

Knud Bro

KNUD BRO · EN TOLDERS LIV

Toldhist

En tolders erindringer

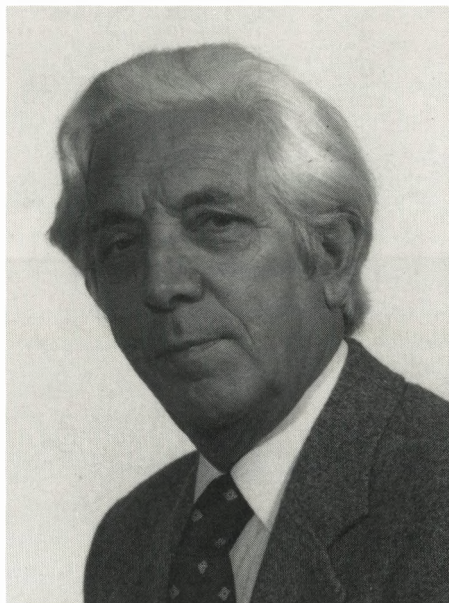
af Henry G. Petersen

Om tilværelsen fra toldelev til distrikts-toldchef berettes med humor og indsigt. Mangen kollega i toldetaten får en karakteristik med på vejen af den velskrivende tidligere redaktør af Dansk Toldtidende. Blandt de mest farverige er skildringerne fra tiden i Inspektoratet for Øl- og Spiritusbeskatningen. Med udgangspunkt i Frederiksholms Kanal rejste forfatteren land og rige rundt på restaurationskontrol, og de talrige overtrædelsessager fra snart sagt alle egne af Danmark giver anledning til meget fornøjelige beretninger om »sort øl« og afgiftstolderens opklaringsteknik.

En tolders liv

af Knud Bro

En livlig beretning om et afvekslende levnedsløb som tolder før, under og efter anden verdenskrig. Blandt mange spændende episoder kan fremhæves afsløringen af højesteretssagførers forsøg på indsmugling af et antikt dukkestel, det illegale arbejde under besættelsen og de opsigtsvækkende opdagelser af afgiftsunddragelser i en større jysk provinsby. Knud Bros arbejde som tolder gav i sin tid gentagne gange genlyd i dagspressen - her er hans egen version, afsluttet med en kort omtale af karrierens sidste ti år som borgmester i Stenløse.

sag for. Der forekom også pudsigheder ved disse møder. Nord for Viborg på en krosad en nydelig pænt klædt gårdmandskone på en af de forreste tilhørrækker. Mange bad om ordet og spurgte om meget. Den pæne dame løftede sin håndtaske op foran mig og sagde med resolut stemmeføring: »Her i tasken har jeg en revolver til at skyde dig med«.

Jeg sagde imidlertid til hende: »Foreninen, der har arrangeret dette møde, har også sørget for fælles kaffebord bagefter. Så kommer jeg hen og sætter mig ved siden af dig, og så kan vi sammen drøfte tingene nærmere«. Det gik damen med til, og det viste sig, at hun trods de barske ord var særdeles fornuftig. Vi fik gennemdrøftet problemerne på en for begge parter tilfredsstillende måde, og vi tog afsked med hinaden med et fast og venligt håndtryk og med gensidig respekt.

I marts måned 1968 opslug tolldirektoratet lederstillinger for momsafdelingerne ved de forskellige toldkamre, og det medførte, at min trofaste og dygtige sideordnede medarbejder, P. Sanggård, søgte og fik stillingen som toldinspektør for virksomhedskontrollen i Herning, mens jeg selv fik lederstillingen som toldinspektør for virksomhedskontrolafdelingen i Skive. Begge rykkede vi op i disse stillinger i samme lønramme og et fortrinligt samarbejde fik herved sin afslutning. Det føles derfor ganske naturligt at nævne nogle hyggelige træk fra vort samarbejde.

Sanggård var altid fyldt med gode ideer. F.eks. sørgede han for, at vi fra Geodætisk Institut fik købt kort med koordinater over tolddistriktet. Disse blev udleveret til de kontrolførende, og samtidig blev det udgående kontrolpersonale bedt om at forsyne eftersynsskemaerne med påtegning

om koordinaterne fra disse kort, således at man ved fremtidige kontrolbesøg indenfor én kvadratkilometer vidste, hvor den pågældende virksomhed var beliggende.

Også vore frokostpauser satte Sanggård kulør på. Hvis det var godt sommervejr, smuttede vi ud til Jeppe Aakjærs »Jenle« ved Astrup vig, og når vi havde spist indholdet af vore medbragte madpakker, nød vi den smukke udsigt over til halvøen Lunde med Jelse Odde, og hvis det var klart vejr kunne vi se over Limfjordens vande til Skovbakkerne ved herregården Hessel ovre i Himmerland. Til andre tider, når vi følte os rigtig lækkersultne, smuttede vi op på en restaurant i Skive by og købte os en saftig engelsk bøf med bløde løg.

Nu og da fik vi i virksomhedskontrollen besøg af direktoratets eksperter, som på forskellig vis gav os instruktioner i momsproblemerne, og den nuværende tolddirektør, C.A. Nielsen, som var EDB-ekspert, holdt foredrag om dette område.

Men så løb vi ind i det for os særdeles ubehagelige, at Skive tolddistrikt, som tillige bestod af Viborg toldkammers gamle distrikt, nu skulle tilpasses i forhold til de store nabetoldsteder, hvilket medførte, at store dele af tolddistriktet, d.v.s. adskillige kommuner, skulle afgives dels til Randers tolddistrikt og dels til Aalborg tolddistrikt, idet man åbenbart i direktoratet skønnede, at ved at opnormere disse byers toldkamre til større enheder, kunne man sikre en bedre publikumsbetjening for de registrerede virksomheder. Men en sådan foranstaltning kunne også medføre det for os ejendommelige, at f.eks. udsendt kontrolpersonale fra Aalborg eller Randers fandt det mest formålstjenligt at indtage deres medbragte frokostpakke i Skive toldkammers kantine.

væsenet, kom og sagde til mig: »Hør bette mand. Jeg vil altså ett have det kæresten mellem de unge mennesker ude på gangen«. Ved nærmere undersøgelse opdagede jeg, at dame- og herretoiletet lå lige overfor hinanden, hvilket naturligvis medførte, at de unge mennesker kom i snak, og det fandt jeg for min part særdeles naturligt.

Da der var gået nogen tid, lykkedes det for toldforvalter Svendstrup at indgå et andet lejemål, nemlig i det tidligere Skive Sømandshjem, der nu ejedes af kommunen og havde været anvendt af Skive Handelskole. Dette var en stor lokalemæssig forbedring, fordi man her i denne bygning kunne indrette fire kontrolsektioner samt et kontrolstyringskontor, ligesom der også var lokale til en udmærket kantine.

Oprindeligt var det tidligere Sømandshjem opført i et forholdsvis beskedent enetages hus med tagetage. I sidstnævnte havde bestyreren haft en privatlejlighed, ligesom der også her var indrettet et par værelser til de tidligere ansatte tjenestepiger. Vinkelret på denne oprindelige bygning havde Skive kommune opført en temmelig stor enetages bygning, fordi hele ejendommen på et givet tidspunkt skulle anvendes til kommunal handelsskole, og i denne bygning var også anbragt et køkken og en mødesal.

Ved fælles hjælp lykkedes det for os »momstoldere« at indrette tre kontrolsektioner i denne sidebygning, hvor vi samtidig benyttede den tidligere mødesal som frokost- og kaffestue.

På første sal i hovedbygningen indrettede vi kontor til den fjerde kontrolsektion og i bygningens stueetage lige indenfor hovedindgangen arrangerede vi modtagelse og ekspedition af publikum, der kom for at blive momsregistreret og få almindelig vej-

ledning om momsloven. To mindre kontorer i tilslutning hertil blev benyttet af to toldkontrollører, der havde været i København på specielle kurser for at lære kode-skrivning og databehandling. Registreringsanmeldelser blev indsendt til Datacentralen i København til videre behandling og central registrering.

Fra deres kontor var der en direkte dør ind til toldkontrollør Sanggård og vicetoldinspektør Untidt, hvor vi var centralt placeret ved hvert sit skrivebord overfor hinanden. Vi havde to bordtelefoner, en til almindelig centralforbindelse og en med direkte lokallinie til hurtig kontakt med distriktstoldchefen på Skive toldkammer.

Til at begynde med blev både Sanggård og jeg sendt på kursus, men efterhånden som tiden gik blev det alene mig, som måtte holde for. Og hver gang skulle jeg hjem og holde foredrag for medarbejderne om, hvilke nye instrukser og vejledninger, jeg havde fået.

Direktoratet fandt det på denne måde nødvendigt, efterhånden som erfaringerne indhøstede, at afholde møder rundt om i Danmark for at kunne koordinere og oplyse på tilstrækkelig vis. Jeg kan nævne, at disse møder f.eks. fandt sted på hoteller i Hornbæk, Vejle, Nykøbing Falster og Køge. Det var møder, som kunne være temmelig anstrengende både for direktoratets tilfornordnede specialister og for os, der var indkaldt til belæring og instruktion. Daværende vicetolddirektør Parving var en særdeles energisk primus motor.

Momsen blev sat i kraft fra 3. juli 1967, men forinden skulle Sanggård og jeg være til rådighed for foreninger m.v. for at kunne holde foredrag og give mundtlig orientering. Ved konfrontationen med spørgelystne mødedeltagere fik vi sandelig vor

Bøde på 5500 kr. for at skænke »sort« spiritus

Restauratrice fra Kolding vedtager efter protest at betale for unojagtigheder i regnskabet

En restauratrice fra den nordlige bydel i Kolding har i længere tid haft en sag verserende om den såkaldte »sorte« spiritus. — Spørgsmålet om efterbetalingsbeløbet har været i ankenævnet, og det endte med, at restauratricen betalt 5500 kr. i omsætningsafgift.

handling og konference mellem den anklagede og hendes advokater og revisor tilbød hende at få sagen nævnte

Kro-Bøde paa 20.000 Kr.
For ikke at føre Regnskab over Spiritus m. m.

Voldsomt Udfald under »sort« Spiritussag i Formiddags i Kolding Kriminalret

Restauratøren maatte beklage Udtalelsen om Gestapometoder

Sagen om den »sorte Spiritus» afgøres nu

Toldvæsenet kan under Arbejdet komme ud for meget ubehagelige Situationer

„Sort Spiritus“ kostede 5500 Kr.

Restauratricens Bøde blev ikke større end Konfiskationsbeløbet

I Gaar blev hun

Sagen afgjort af Statskassen en Bøde paa 5,500 Kr. for de ulovlige Forhold.

Da Toldvæsenet fik Klarhed over Sagen, nægtede Restauratricen først at betale hverken Omsætnings-

afgift eller Konfiskationsbeløb paa 5,526 Kr., hvilket efter Toldvæsenets Beregninger skulde være den Sum, som hun har unddraget i Omsætningsafgift.

Da hun nægtede at betale nogen Bøde, gik Sagen den 11. marts til Toldvæsenet.

Den 11. marts blev hun idømt et dobbelte af Konfiskationsbeløbet.

PORTO

TOLDHISTORISK SELSKAB

Amaliegade 44

1256 København K

Toldhistorisk Selskab har igennem mere end ti år udgivet talrige små og store erindringsartikler i ZISE, Toldhistorisk Tidsskrift. Både etatens egne og andre interesserede har fra tid til anden udtrykt glæde over disse bidrag til toldvæsenets nyeste historie, skrevet af personer, der selv har været med. To større manuskripter forelå imidlertid med et omfang, der oversteg, hvad et blad af ZISEs format kan rumme. Derfor har man draget den naturlige konsekvens at påbegynde en serie selvstændige publikationer. De første to bind erindringer udgivet af Toldhistorisk Selskab foreligger nu. Tager man vel imod dem, må det med tiden kunne blive til mange flere.

Undertegnede medlem af Toldhistorisk Selskab bestiller hermed:

Henry G. Petersen: En tolders erindringer kr 168.- ☐

Knud Bro: En tolders liv kr 168.- ☐

Begge bøger til favørpris kr 300.- ☐

Bogladeprisen er 238 kr pr bog.

Navn

Adresse/tjenested

Postnummer..... By.....

Nogen tid efter dette, nemlig i slutningen af april 1969, kom vi i Skive virksomhedskontrol ud for en klagesag fra en momsregistreret virksomhed, hvor indehaveren følte sig forkert behandlet af den udsendte toldassistent og derfor havde henvendt sig til ombudsmanden. Herfra blev sagen sendt til udtalelse ved Skive toldkammer. Efter nogle overtalelsesforsøg fra min side lykkedes det mig at få min unge kollega til at tage med ud for at drøfte sagen med klageren, der viste sig at være indehaver af en maskinstation i en mindre stationsby syd for Skive. Han havde tidligere haft en godtgørelsesbevilling for benzin anvendt til traktorkørsel - det var før den farvede benzin kom på markedet. En Viborgtolder havde den gang foretaget et kontrolefter-syn og havde gjort kraftige ophævelser over, at det pligtige regnskab var i en meget ufuldstændig forfatning. Det havde medført, at klageren havde set sig særdeles vred på den udsendte tolder, som han følte sig groft og uforskammet behandlet af. Vi fik i fællesskab manden til at falde til ro ved at fortælle ham, at den unge toldassistent havde besøgt virksomheden en eftermiddag efter almindelig arbejdstid. Han havde her truffet husets unge datter, der havde forevist toldvæsenets autoriserede regnskabshæfte, som var blevet forsynet med påtegningen »Forevist« samt tjenestemandens underskrift og dato. Virksomhedsindehaveren faldt til ro og trak sin klage tilbage, og jeg beklagede på min kollegas vegne den formelle fejl, at han havde forlangt at se regnskabsmaterialet, uanset at indehaveren ikke var hjemme. Så sagen fik alligevel en for begge parter tilfredsstillende afslutning.

Efter udnævnelsen til toldinspektør ved Skive distriktstoldkammer flyttede min ko-

ne og jeg til Skive og boede først i den centrale del af byen i en udmærket, moderne 1.sals lejlighed. Senere fandt vi det mere fordelagtigt at købe et temmelig nyt hus med en velanlagt have i et villakvarter, der hed Egeris.

Så nærmede tiden sig til, at vor afholdte og gode chef skulle falde for 70 års aldersgrænsen. Det var vi alle sammen kede af, for han havde været toldkammeret en god mand, der dygtigt havde fået tingene til at glide på en fornuftig og en for personalet tilfredsstillende måde.

Den 17. oktober 1971 besatte tolddirektoratet de tre ledige toldchefstillinger i henholdsvis Svendborg, Skive og Thisted med Niels Kjærbøl, A.C. Thornild og undertegnede i nævnte rækkefølge. De hidtidige ledere i Skive og Thisted havde som jævnaldrende ofte været i kontakt med hinanden. Derfor følte min afgående chef sig foranlediget til at give mig nogle gode råd, fordi der havde været alvorlige uoverensstemmelser mellem ledelse og personale på Thisted toldkammer, således at direktoratet havde været nødt til at anmode de implicerede om at holde sig til de givne regler, ellers ville det blive nødvendigt at skride ind med alvorlige tiltag.

Naturligvis var jeg glad for dette praj fra min chef. Så jeg havde de bedste forsætter til at manøvrere forsigtigt og med hensyntagen til alle implicerede. Det viste sig da også ret hurtigt, at opgaven absolut ikke var nem. Men heldigvis var der også fornuftige kolleger i Thisted, så det lykkedes ved fælles hjælp at holde skruen i vandet, selvom der kom en forkert sø en gang imellem. - Mit hidtidige tjenesteforløb over i alt 38 år med kortere eller længere perioder ved 14 forskellige toldsteder havde gjort, at jeg havde prøvet at stå overfor de mest

Thisted toldkammer i bofællesskab med Andelsbanken (Toldmuseet).

forskellige situationer og kolleger, og jeg følte mig stadig manøvreedygtig.

Noget meget karakteristisk for Thisted toldkammers personale var deres veludviklede og aktive lokalforeninger, der var opdelt i fire forskellige organisationer. Den mest dominerende var Thisted Toldassistentforening med en ualmindelig energisk formand. Så var der Toldbetjentforeningen, hvis formand var »mere rund«; der var damerne, hvor de tjenestemandsansatte havde en både dygtig og venlig dame som formand. Og sidst men ikke mindst var der de HK-ansatte damer, som havde en markant kvindelig kontorassistent som formand, dygtig og nydelig, men bestemt og stærkt politisk engageret. Det vigtigste for mig var, at medarbejderne passede deres ting og var samarbejdsvillige.

Men uden at blive misforstået vil jeg vove at påstå, at det var de kvindelige medarbejdere, som gav mig den positive fornemmelse af, at her var der nogen, som kunne klare de fleste problemer uden ind-

blanding fra min side. Derimod må jeg indrømme, at det var knap så godt på sværdsiden, hvor vi havde mindst to tilfælde, hvor det blev nødvendigt at skride ind. Disse mandlige kolleger var faktisk værst overfor sig selv.

I skrivende stund kommer jeg i tanker om, at en af mine tidligere kvindelige kolleger fra HK-gruppen efter min tid har nået en absolut smuk lederstilling. Og selv om hun og jeg ikke var af samme politiske opfattelse, har det glædet mig i min pensionistilværelse, at min tidligere kollega er blevet værdsat og påskønnet efter fortjeneste. Jeg husker endnu tydeligt, at jeg i sin tid gav hende tilladelse til at være »ØD-stjerne« (økonomisk demokrati), da filminstruktøren Bent Christensen fra Nordisk Film på socialdemokratiets foranledning kom og optog scener i et par timer midt i tjenestetiden på Thisted toldkammer. Dette til trods for at samme dame havde kritiseret min facon på samarbejdsudvalgs-møder, som hun mente var en narresut,

fordi man fra ledelsens side ikke tog tilstrækkeligt hensyn til »dem på gulvet«, ligesom hun harcellerede over kontorenes forskellige størrelse afhængig af vedkommendes stilling, de overordnedes gultvæper o.s.v. Jeg kunne ikke forlange, at damen skulle forstå, at det havde jeg personligt ingen indflydelse på, og selv om jeg eventuelt havde fortalt hende, at jeg i hendes alder måtte nøjes med en ståplads bag en høj skrivepult i en vejerbod i København med kulde og træk, er jeg ikke sikker på, at det ville blive troet. Men det vigtigste er, at forholdene i dag absolut har udviklet sig til det bedre.

Til slut vil jeg blot nævne, at vi på falderbet løb ind i alvorlige og omfangsrige moms- og skatteundragelsessager, hvorunder vi måtte etablere et indgående samarbejde med bagmandspolitiet, amtsskatteinspektoratet, samt det lokale kriminalpoliti og skattevæsen. Og da toldkamret havde

de bedste lokalefaciliteter, opslug de nævnte instanser deres domicil hos os, hvor vi fik fornøjelse og spænding i fuldt mål og ikke mindst resultater, der gav penge i den altid slunkne statskasse.

Sådant rygtes i kollegiale kredse, og da jeg blev ringet op af min gode ven, nu afdøde distriktstoldchef Nepper Christensen i Frederikshavn - fiskeskipperen ligesom jeg - udtalte han, at rygterne nu var nået dertil. »Ja«, sagde jeg, »efter min opfattelse er det ligesådan i Frederikshavn, der har de sandsynligvis også lært melodien«. Og det viste sig da også at være tilfældet. Og spøgen gentager sig. Medens jeg sidder og skriver dette i 1988, har de genoptaget skatte- og momsundragelserne i Frederikshavn tolddistrikt. Men set fra toldvæsenets synspunkt er det rart at vide, at toldkamrets kontrolchef har prøvet det samme før i Thisted. Så han er ikke uden erfaring.

Børge Untidt ved skrivebordet 1975.

Kontorist i toldvæsenet 1926 til 1971

af Edith Landsmann

Det var både hyggeligt og interessant at læse V.H. Vinjes erindringer om turnustjeneste i København. Jeg slugte den gode fremstilling på en eftermiddag, og det gav anledning til, at jeg gav mig til at tænke på de mange gode år, jeg havde haft i etaten. - Der ligesom manglede noget, et par specielle tjenestesteder, som jeg på grund af deres størrelse og opgaver synes hører med, når talen er om københavnske forhold, nemlig henholdsvis Nørrebro, Frederiksberg og Hellerups jernbanetoldforvaltninger.

Jeg kender bedst de to første, men alle tre små tjenestesteder havde stor betydning for det stedlige erhvervsliv og for det tjenstgørende personale. Når jeg tillader mig denne udtalelse, er det fordi, jeg har tilbragt 37 af mine arbejdsår på Nørrebro og Frederiksberg toldforvaltninger, som jeg mindes med glæde - 16 år på Nørrebro og 21 på Frederiksberg. Det er mange år, selv om jeg også har roteret rundt ind imellem. Men først lidt data:

Efter en helt pæn præliminæreksamen - der var desværre ikke råd til studentereksamen trods det, jeg gik i gymnasium - så aflagde jeg i oktober 1926 besøg i »Den røde Bygning« i håb om ansættelse. Min debut var: min far fulgte mig til trappen i gavlen på Christiansborg slotsplads og sagde: »Nå, så venter jeg her på dig. Pøj, pøj«. Det forsøgte jeg naturligvis at lave om på, men »Det er jo *dig* ikke *mig*, der skal forsøge ansættelse, så frisk mod min pige«.

Mine bange anelser om, at man da vist brugte at have sin far eller mor med, kom desværre til at passe, for da jeg drejede om

hjørnet oppe på gangen til personalechefens kontor, blev jeg mødt af en betragtelig række forbavsede blikke fra alle ansøgere og fædre og mødre, så jeg var til at købe for en femøre.

Nå, men det blev da tilsidst også min tur, og personalechefen så forbavset på mig og sagde: »Nå, lille frøken, De kommer alene?«. Jeg nejede pænt og svarede, at min far havde sagt, at det jo var *mig* og ikke *ham*, det drejede sig om. »Jamen, det er det da også, sæt Dem ned og lad os få en lille snak«. Denne snak forløb godt, og vi skiltes i bedste forståelse efter at personalechefen havde lovet, at jeg skulle høre nærmere - »Nu lægger jeg Deres ansøgning her« - og så klappede han på bunken på skrivebordet.

Han holdt ord, for allerede i måneden efter kom der svar, og den 25. november 1926 blev jeg henvist til at give møde på Centralpostgården i 5 kg-posten til juletravlhed med postpakker som midlertidig kontorarbejder. Jeg kan se det for mig endnu. Et meget stort bord i et enormt kontor, og rundt omkring det bord sad 8-10 unge i fuld gang med at udskrive angivelser efter adressekort på julepakker. Vi havde det *ikke* kedeligt ved det store bord, må jeg sige, for der var en del ved bordet, der var udlånte fra andre toldkontorer, bl.a. én fra Sydhavns toldforvaltning, han blev kaldt Leonidas, jeg tror han havde prøvet at være der før, og én, der hed Hvidberg. Hvorfra han kom, fik jeg ikke fat i, men det var et par rigtige spasmagere, og det satte kulør på stemningen.

Den virkede ellers lidt trykket, for chefen var af den militære type: kæft, trit og retning. Men det påvirkede nu ikke de unge mennesker mærkbart, snakken gik godt og yderst fornøjeligt. Bl.a. havde Hvidberg en bekendt, der var ligvognschauffør, og han spurgte, om Hvidberg ikke havde lyst til at køre med til Odense efter en afdød, der skulle begraves i København. Det var jo en god beskæftigelse på en måske ellers kedelig søndag, så Hvidberg sagde ja og tog med. Men Leonidas kunne jo ikke dy sig for at vende og dreje sagen hele ugen efter til stor morskab for alle ved bordet - og til gentagne henstillinger fra ledelsen om at opføre os ordentlig og passe arbejdet. Det var derfor, vi var der.

Altså, det tegnede jo godt nok for fremtiden. Der var ikke kedeligt i toldvæsenet, forstod jeg. Vi var oven i købet til tjeneste anden juledag allesammen. Det var heller ikke kedeligt, men da juletravlheden ebbede ud hen i januar 1927, så blev de udlånte sendt retur, og den 31. januar var der ikke mere brug for »min værdifulde hjælp«.

Det var lidt nedslående efter den gode begyndelse, men i juni 1927 blev der igen bud efter mig til Gammelholms toldkassererkontor, og det blev et herligt sommerjob, juni, juli og august, ferievikar. Her var travlt, skal jeg love for. Ind og ud af dørene gik masser af småskibsredere fra de mange pakkebåde, der lå langs »siderne« i Nyhavn. Det var, tror jeg, den tids fragtmænd. De kom fra alle de mange havnebyer rundt i landet med gods til og fra. Der var gang i foretagendet. Der var også større skibe på Kvæsthusbroen, men det var et andet toldkammers område, skibe til Aarhus, Aalborg og andre lidt større havne samt til Bornholm, og der var også skibe langs Havnegade.

Der var sandelig liv i havnene den gang. Det var der også i 1930-40-50. Havnene blev brugt den gang, og langs kajerne holdt lange køer af hestetrukne vogne. I dag kan man alt efter temperament beklage, at så meget af vore kønne havneområder ligger øde hen, og at trafikken nu er store lastvognstog, desværre, der oser byen til og ødelægger bygningerne. Den gang *var* der i hvert fald travlhed og liv, og det var spændende at gøre tjeneste i havnene. Fra min barndom kan jeg huske, at der i Havnegade lå en stor hjuldamper. Den hed vistnok »Gefion«. Den sejlede vi med på en slags sejlskovtur til bl.a. Rødvig havn og en anden gang til Helsingør, det *var* en stor begivenhed og - denne damper lå også i Havnegade, da jeg flere år efter ankom som vikar på toldkassererkontoret, og da var der stadig stor tilstrømning til disse sejlture.

Efter denne spændende, livlige sommer på Gammelholm var der ikke mere brug for mig, og så gik jeg frejdigt op til personalechefen og forespurgte, om der ville blive brug for mig en anden gang. Jeg blev straks beroliget med, at det ville der absolut blive, og den 1. december 1927 blev jeg sat på Pakhuskontoret på Toldboden. Siden den dag i 1927 har jeg haft alle disse herlige år i toldtaten lige til jeg tog min afsked 1. august 1971.

I foråret 1928 blev jeg dirigeret ovenpå til Toldbodens spirituskontor, også vældig spændende. Der kom bl.a. handelsrejsende fra udlandet og løste et handelsrejsendebevis, der gav tilladelse til at besøge kunder i Danmark, som handlede med de udenlandske firmaer. Der strømmede også hele dagen både speditører og vinhandlers personale ind og ud. En masse arbejde var der og et særdeles godt arbejdsmiljø. Som yngste medarbejder tilkom de »løbende« for-

retninger mig, så jeg fik set mig om og blev godt kendt med væsenets mange kontorer.

I vinteren 1928/29 blev det en meget streng kulde, og godset hobede sig op overalt. Selv Storebælt frøs til. Da det blev forår, kom der en enorm travlhed overalt, og på Godsbanegården var der næsten ikke en meter plads til noget som helst gods. Så blev jeg sendt derud. Der var noget at være med i, og det var lige noget, jeg kunne bruge, og så var der et frisk personale på Pakhuskontoret og en herlig chef med format. Han havde været toldforvalter (hed det vistnok) på Skt. Thomas, og som sædvanlig var jeg heldig at møde både gode vilkår og arbejde. Chefen døbte mig »Junior«, og senere i livet, når vi mødtes, så sagde han »Nå, Junior, hvordan går det?« - og jeg kunne glad svare: »Tak, glimrende, jeg trives stadig fint med toldvæsenet«.

Da al den travlhed på Godsbanegården var vel overstået, inviterede toldforvalter Bay os til rejsegilde i sit hjem til en hyggelig aften. I marts 1930 slog »lynet« igen ned, og jeg fik besked om at tage til Nørrebro toldforvaltning. Den lå på en gammel station for enden af en lang gade, Husumgade. Der var der sket det, at General Motors havde opført en stor automobilsamlefabrik i Aldersrogade i Nørrebro distrikt. Den hidtidige toldforvalter var meget døv og brugte gammeldags hørerør. Dét var ikke let med alle de forhandlinger, der var nødvendige, så han havde taget sin afsked, og en ny var tiltrådt.

Den nye chef ville sætte sig ind i alt forfaldende, og da der på Nørrebro og Frederiksberg toldforvaltninger var et meget stort salg af beskatningsmærker for cigarer og sukkervarer, ville han tælle hele den store mærkebeholdning til flere millioner kroner op, inden han ville kvittere for overdra-

gelsen. Desværre viste det sig, at der var manko. En toldassistent måtte gå til beken-delse, blev suspenderet, og derfor skulle kontoret have hjælp. Atter dumpede jeg ned i nyt, spændende arbejde blandt nye mennesker.

En lille detalje skal nævnes. Pakhuskontoret på Godsbanegården boede i et lille fint rødmuret hus for enden af det meget lange røde pakhus, men - Nørrebro station var meget, meget gammel, fra forrige århundrede, yderst forfalden. Jeg stiledede derfor lige mod den pæneste af bygningerne og præsenterede mig. Jeg blev pænt modtaget, men man beklagede, de kunne ikke beholde mig. Dette var godsekspe-ditionen, næk toldkamret var den gamle, lille grå bygningovre på hjørnet.

Lidt modfalden vandrede jeg derover. Det var en gammel faldefærdig rønne, og jeg blev så rystet, at jeg gav mig til at tud-brøle. Men da der rigtigt nok var toldskilt over døren, nyttede det ikke noget at stå der og tude og have ondt af sig selv, så jeg listede indendørs. At dette gamle hus var et toldkammer, ville vist enhver betvivle. Det stod på nogle gamle murstenssøjler, børne-ne fra gaden legede inde under huset, for enden af det var et gammelt plankeværk om en lille gård med to gamle retirader, det var de »luksuriøse WC'er«, og bag huset var der resterne af en tidligere toldforval-ters fritidshøsegård. Hele husets indre var mindst ligeså trøstesløst og forfaldent, viste det sig. Heldigvis så jeg straks, at den eneste kontordame, der var, kendte jeg, hun havde også siddet rundt om det store bord på 5 kg-posten i 1926 under juletravl-heden. Chefen blev glad for at se, at jeg kom til hjælp, og fortalte mig om arbejdet og hvorfor jeg var blevet hidkaldt. Atter var heldet med mig, jeg blev der i 16 år.

Nørrebro toldforvaltning 1931, en pakhusarbejder, toldassistent S.S. Hornelund og pakhusarbejder A.V.C. Gerhardt.

Det var gode år med brug for ens energi. Dels var der General Motors og alle disse mange cigarrullere og bolchefabrikanter, der gik ind og ud hver dag efter beskatningsmærker, og så områdets mange virksomheder fra toldkamrets distrikt; de fik postpakker, banegodspakker/kasser og hele jernbanevogne - adskillige trælastfirmaer og maskinfabrikker lå derude.

Desuden kan man trods forfaldet sige, at der var ganske idyllisk, for hele baneområdet var omkranset af kolonihaver. Enhver på stationen havde sig en lille kolonihave at pusle i, og disse haver var da velpassede i modsætning til den gamle station. Hele

området var desuden omgivet af store beboelsesejendomme, masser af børn i gaderne og en stor skole i nærheden.

En episode må med. Pludselig en dag standsede der en stor brandudrykning udenfor toldkamret, og ud myldrede brandfolk. Det var en beboer overfor, der havde set, at børnene havde tændt bål inde under huset, og havde alarmeret brandvæsenet. Vi havde godt nok talt om, at der lugtede af røg, men mente, at det vel var fra en af cigarrullerne; de osede altid på cigarer, når de kom efter mærker. Godt, vi slap med skrækken, selv om hele foretagendet ikke var bedre end til at futte af.

Så den 1. juni blev hele stationsområdet ryddet, både godsekspeditionen og toldkamret blev flyttet over til et helt nyt område ved den nyanlagte station ved højbanen fra Hellerup til Frederiksberg over Vanløse. Det var nødhjælpsarbejde fra første Verdenskrig, der havde ligget og ventet på at blive taget i brug, når baneanlægget en skønne dag var bevilget og færdigbygget. Der var en stor flot rød murstensbygning til godsekspedition, et kæmpelangt rødt pakhus, og for enden af det var bygget en lille selvstændig rød træbygning til toldvæsenet. Der var kontorer, lille vejerbod, toldpakhus, frokoststue og toiletter med håndvaske. Det var bare skønt.

Jeg kan se det for mig, da vi flyttede. På læsset sad »smukke Ole« med kontorets gamle wiener-roccour i favnen, og vi travede bagefter, over til vore nye herligheder. Forinden havde vi - efter kontortid - spist samlet i en lille beværtning, der lå overfor det gamle toldkammer, et sted med fortovhavne og hygge. Bagefter gik vi så over og pakkede ud i det såkaldte nye toldkammer, der havde ventet på os i så mange år. Det lå i Borgmestervangen, og der var også beboelsesejendomme, men ikke lige i nærheden.

Det blev flittige, travle år. Ustandselig gik dørene, mærkekunder, fortoldningspublikum, General Motors-folk - der var ikke mange ledige stunder. På GM var der toldassistenter, én ved samlebåndet og én ved frilageret, og der var hver dag forsendelse af reservedele. Vi var konstant rekvi-rerede efter ekspeditionstid, dog varede det sjældent mere end ca en halv times tid. Alle bildelene kom jo fra USA i store kasser, en sending hed »lot« og bestod f.eks. af dele til 24-60 biler af en bestemt model, der blev samlet og »kørte af båndet«, der løb gen-

nem fabrikslokalet, og på frilageret var store mængder af reservedele. Det var derfor nødvendigt med »egne« toldere. Jeg fik lov til at overvære en såkaldt opvejning. Det var fortoldning af dele til en bil lige fra de mindste skruer til motorer og bildøre. Det hele blev enkeltvis omhyggeligt fortoldet og udregnet, og det udgjorde så tolden af de biler, der hørte til en »lot« - let og praktisk for kontoret. Men det var klart, at det var derfor, der måtte være »egne« toldassistenter til stede hele tiden.

Foruden toldkamret havde stationen bygget en læsserampe. Den fik stor betydning, især da der efter krigen (anden Verdenskrig) kom gang i fabrikationen i Tyskland og Tjekkoslaviet af små, handige billige biler. Da blev der ankomst af masser af jernbanevogne læsset med disse biler og stor travlhed for toldassistenterne. De skiftende toldassistenter fik sandelig ikke gagen forærende, den kostede slid. Der var jo nemlig også toldgods i de mange jernbanevogne på det store banelegeme til trælast- og maskinfirmaerne i distriktet - og også sydfrugter og asparges til konserverfabrikken Beauvais i nærheden. Jo, det var det, man kan kalde en blandet landhandel. Der skete sandelig noget.

I 1930, da vi flyttede ind på stationen, var der overfor vort hus en meget stor åben grøn og ubebygget grund. Der logerede hver vinter i adskillige år et par zigøjnerbeboelsesvogne. Men en skønne dag var det slut, der blev bygget en flot stor fabrik. Det var Den danske Papirfabrik, der havde købt grunden. Først byggedes én stor fabrik, senere én til ud mod Tagensvej på resten. Det gav også arbejde til vort toldkammer, og derfor blev der oprettet en overtoldassistentstilling på kontoret og én i vejerboden.

Personalet ved Nørrebro toldforvaltning august 1939 - med forfatteren i centrum.

Meget af arbejdet, bortset fra General Motors, var ens for både Nørrebro og Frederiksberg toldforvaltninger, så en dag fandt Overtoldinspektoratet for København ud af, at hvis én af de kun to damer på Frederiksberg blev syge eller havde ferie, så skulle jeg være vikar dér. Det vakte ikke ligefrem begejstring på Nørrebro, der endelig havde fået en tiltrængt personaletilgang, men dengang havde man altså den slags løsning på opståede problemer. Ret upraktisk forekom det jo, da arbejdsmængden just ikke blev mindre på det sted, hvorfra man tog personalet. Et vikarkorps var absolut en bedre ordening, men der gik adskillige år, før der blev indført dette, og da kun ved personaleorganisationernes hjælp og krav.

Efter afslutningen på anden Verdenskrig blev der en umådelig stor travlhed overalt på toldvæsenets områder både i København og provinsen, og så mærkedes manglen på vikarer. Man udkommanderede trænede kontorister til hjælp og ansatte nye unge kontoristaspiranter i stedet for. Således også på Nørrebro, og jeg begyndte en ny runde flytning, først til toldkassererkontoret på Toldboden og senere til 5 kg-posten. Dér var der ankommet fantastiske mængder af postpakker fra USA. Man troede, vi manglede alt. Gavepakkerne strømmede ind, som var der hungersnød og tøjmangel i lille Danmark. Det var en ret barsk omgang for os alle på 5 kg-posten, må jeg sige, men den blev da overstået til sidst.

Den 1. februar 1947 tog den ene af damerne på kontoret på Frederiksberg toldforvaltning sin afsked, og så blev jeg sendt til undsætning. Det blev en længere undsætning, for jeg forblev der lige til der skete en omlægning indenfor Københavns toldområde, en nedlæggelse af de små told-

forvaltninger o.lign. Denne omlægning kom til at omfatte hele toldetatens personale pr. 1. oktober 1967, det blev en nyorganisering af hele strukturen. Ved den lejlighed kom jeg til Søndre Frihavns toldkassererkontor, og dér forblev jeg så, til jeg i 1971 havde oparbejdet 37 pensionsår efter 45 års ansættelse.

Dermed sluttede mit dejlige »tolderliv«, der havde været så både spændende og afvekslende, indholdsrigt. I en del af de sidste år oplevede jeg oven i købet at blive en foreningspamper - dog uden de betragtelige beløb, det private erhvervslivs såkaldte pampere begunstiges med, men blot med min gode af Finansministeriet fastsatte kontorassistentløn. Mere om dette en anden gang. Her lidt om dagligdagen, som jeg har oplevet den i min tid i det »kære væsen«.

Blandt personalet på både Frederiksberg og Nørrebro og visse andre steder var der ældre toldassistenter fast i vejerboderne. Jeg mødte to særprægede, fornøjelige af disse toldassistenter. Den første var Wm. Funcke på Nørrebro, ugift og ca. 60 år. Han blev kaldt Frederik den Syvende, og han havde også en usædvanlig lighed med vor folkekære Frederik VII, og han goute-rede sit tilnavn. Han havde været temmelig mange år på Kreditoplagskontoret, var medlem af Pensionsforeningen af 1844, uhyre fornøjelig og meget afholdt også af DSB's personale, når han f.eks. hver morgen gik på banelegemet og opnoterede og undersøgte de ankomne jernbanevogne med toldgods. Han var næsten altid i godt vennetselt lune og havde sjove vaner. Han kunne have tilbøjelighed til at blive svær - også derved lignede han Frederik VII - men så indledte han »forsagelsesuger«, og så var der nul frokostøl og snaps, indtil han

Frederiksberg toldforvaltning 1957 - forfatteren bagest til højre.

Frederiksberg toldforvaltning 1957 - bøgetræet til venstre havde personalet sået i begyndelsen af 30'rne.

kom ned på den ønskede vægt. Det kneb sommetider, og »forsagelsen« blev afbrudt. Men viljen var ellers tilstede, og det var forbudt at holde og fejre fødselsdage i hans »uger« - men som det jo siges, ånden er redebon, men kødet skrøbeligt.

Funcke havde det held, at der, da han var omkring 65 år, blev en ledig lejlighed i den af Pensionsforeningen af 1844 ejede ejendom på A. Drewsensvej på Østerbro. Den fik han, og her flyttede han så ind sammen med sin gamle trætte pensionatsværtinde. Funcke havde sammen med sin ligeledes ugifte søster i årevis boet på et pensionat i Frederiksborggade, og nu kunne de flytte ind og få det lidt fredeligt. I det pensionat havde også ind imellem boet

yngre toldere fra provinsen, og jeg tror at huske - ifølge Funckes beretninger - at de unge sammen med ham foretog visse »ekspeditioner« i byens forlystelser.

På Frederiksberg var der gamle toldassistent Wraae. Han var sandelig også en ener med snurrige vaner, ugift, og han havde boet hele sit liv sammen med sin mor. Han havde den uvane - eller skavank, hedder det vel - at han regelmæssigt hver vinter havde nogle formidable forkølelser. Så mødte han op med sin mors broderede pompadoursypose med et lagen i som lommetørklæde. At blive hjemme var ikke hans stil, han fik jo løn for at arbejde, sagde han.

Wraae havde indrettet sine regler

med røde, gule og grønne understregninger og efter et bestemt system. Han havde anskaffet sig en drejelig lille reol til midt på skrivebordet, og så sad han der og drejede på sin karussel, når han ekspederede kunderne. Han elskede at fortælle om, at han - da han engang gjorde tjeneste på 5 kg-posten - anskaffede sig en lang træsaks af den slags, som forretningsindehavere benyttede, når de skulle hente varer ind fra deres udstillingsvinduer til kunderne. Denne træsaks var praktisk, når han skulle række sine færdigattesterede angivelser over skrivebordet til kontrollørunderskrift.

Engang var der en toldassistent deroppe, der hed Buch, og en kontrollør, der hed Gedde, og så blev angivelserne underskrevet Geddebuch, det elskede Wraae at fortælle mig, og hver gang nød han den vits, og det lykkedes mig næsten altid at lytte pænt til og more mig. Han havde en anden yndlingshistorie om den gang, han var sol-dat. Så tog han på skydeøvelser uden sit gevær, og så meddelte han: »Hr. kaptajn,

melder, har glemt mit gevær på sengen«. I det hele taget havde de unge toldassistenter megen morskab af at få ham til at fortælle, og mangt et latterbrøl hørtes fra vejerboden og frokoststuen.

På 5 kg-posten havde de også et par stykker af de gamle toldassistenter, men jeg kan ikke huske nogen af de mange historier, de var årsag til, kun om den toldassistent, der meget ofte havde sin gamle hund med på kontoret. Det var så trist for den at være alene hjemme, sagde han stilfærdigt. Han havde en pude med, og der lå den så hele dagen. Når han rejste sig fra sin plads af en eller anden grund, så gjorde den det også og tøffede bagefter. Den sagde aldrig en lyd, og han talte heller aldrig til den. Men han havde madpakke med til den ligesom til sig selv.

Ak ja. Toldkontrollør Eskemann udtalte engang: »Ja, alle de gamle originaler og de tilhørende historier, det er nu *meget* sjovt, men en skønne dag, så er det *os*, der er originalerne med tilhørende historier«. Det var nok både rigtigt tænkt og sagt.

Ældre fotografi af Frederiksberg toldforvaltning (Toldmuset).

Køkkenpersonale som toldbetjente

af Mikael Venge

Under og efter den nordiske syvårskrig i 1560'erne udfoldedes energiske bestræbelser for at lukke alle smuthuller, hvor der ikke blev opkrævet told. Hvad vi muligvis er tilbøjelige til at glemme er, at det undertiden kunne volde vanskeligheder at hævde toldernes autoritet. En toldforordning var ingen garanti for, at dens bestemmelser blev efterlevet til punkt og prikke.

Et sjældent lysglimt, hvor vi fornemmer presset på toldpersonalet, udgøres af en drabsag fra det østlige Skåne. Her havde svenskerne hærget grundigt, og endnu et stykke op i 1570'erne omtales indbyggerne som forarmede.¹ Måske var det krigen og nøden, der havde ført til en forråelse. I hvert fald kom det på markedsdagen i Væ den 25. januar 1576 til et sammenstød mellem tolderne og ophidsede bønder. Herunder såredes en af bønderne så alvorligt, at han senere døde - hvilket er grunden til, at vi kender sagen.

Det må straks understreges, at synsvinklen er yderst ensidig. Vor kilde er fogeden på Lillø, Trolleslægtens gamle borg, som Arild Huitfeldt netop havde arvet.² Ved morbroderen Børge Trolles død 1571 var Huitfeldt blevet særdeles velhavende. Arven havde været endnu større, hvis ikke den anden morbroder, Herluf Trolle, havde skænket sin ejendom til Herlufsholms skole, men til Huitfeldts ære må det siges, at han netop hørte til dem, der forsvarede Herlufsholm mod gridske slægtninges anslag. Arven efter Børge Trolle var dog rigelig stor endda. Udover Lillø gods omfattede den det omliggende Gers herred og køb-

staden Væ som kongeligt pantelen. Til pantet hørte også tolden i Væ, som Huitfeldt i sin egenskab af øvrighed oppebar.

Under Huitfeldts fravær sorterede opkrævningen under fogeden på Lillø, og det var denne foged, Oluf Pedersen, der i et brev måtte underrette sin herre om det indtrufne drab. I brevet er Oluf Pedersen tydeligt nok stærkt opsat på at undskylde drabet og skyde skylden på bønderne, men vi har ikke andre kilder, der kan belyse forløbet. Det fremgår, at folkene på Lillø var blevet mobiliseret for at forestå opkrævningen af tolden på St. Pouls markedet den 25. januar. Oluf Knave, bryggeren, kokken, en karl ved navn Esaias og andre unavngivne var toldersvende, hedder det. Oluf Knave har vel været anføreren for dette lidt improviserede hold toldbetjente.

Følger vi Oluf Pedersens fremstilling havde en gruppe på 8-10 berusede bønder på forhånd rottet sig sammen om at slå sig igennem byporten uden at betale told. I samlet flok styrtede de frem mod porten med opspændte bøsser, økser og knevelspyd. Det lyder ret drabeligt, især da det videre fremgår, at der alligevel blev betalt told efter, at toldersvendene håndfast havde insisteret på det. Åbenbart har toldpersonalet i Væ været vant til lidt af hvert, når der var marked i byen.

Indtil nu var øjensynligt intet alarmerende hændt, som normalt ville være kommet til vor kundskab, men efter at de opsætsige bønder havde passeret byporten med deres varer, blussede striden atter op. Bønderne, hvoraf nogle var i vogne og til hest, andre

gående, indtog en truende position og provokerede folkene fra Lillø ved tilråb. Oluf Pedersen lægger stor vægt på hele tiden at tildele bønderne den udfarende kraft. Ved at spærre vejen tvang de toldersvendene til at gå til modangreb. Under forfølgelsen stødte endnu en gruppe ophidsede bønder til, som i forvejen havde passeret porten, men nu ilede tilbage for at bistå deres fæller i det håndgemæng, som forfølgelsen øjensynligt havde udviklet sig til.

Det var en af disse tililende bønder, som i følge Oluf Pedersen kom med en bøsse og ville skyde på toldersvendene, men som i stedet blev stukket og slået i den grad, at han døde fem-seks dage senere. Det oplyses, at den dræbte var en fæstebonde under Henrik Brahe, ejeren af Vidtsköfle (Vittskövle), et andet af egnens store godser. Han nævnes ikke ved navn, drabsmanden heller ikke. Derimod hedder det med et besynderligt udtryk, at den dræbte var »en prægtig, natugleagtig skalk«, som var berygget på egnen. En omtale på dette sted i beretningen af Esaias, der var blevet tildelt tre-fire slag med knevelspydet og selv ville drøfte dette nærmere med Huitfeldt, skal vel forstås således, at han gerne ville have godsejerens hjælp til at opnå erstatning for den overlast, han havde lidt.

Noget af forklaringen på det blodige optrin får vi formodentlig til sidst i brevet. Efter at have lamenteret en del over det urimelige i, at toldersvende risikerede at blive hængt op på skader, de tilføjede forbrydere i tjenesten, anbefalede Oluf Pedersen, at Huitfeldt overlod toldoppebørslen til byfogeden i Væ. Begrundelsen var, at toldopkrævningen dårligt kunne svare sig, når man sammenholdt udbyttet med betalingen til toldersvendene.

Det var naturligvis uheldigt, hvis tolden

nærmest gav underskud, men mon ikke den virkelige begrundelse var Oluf Pedersens erfaring for, at gemytterne let kom i kog, når egnens bønder skulle fortoldes af folkene på Lillø? Tolder og kog var måske ikke den heldigste kombination. Hvem, der egentlig provokerede hvem, kan vi ikke vide, men berusede har begge parter givet været, og kommentarerne og mundhuggeriet kan man let forestille sig.

1. *Kancelliets Brevbøger 1571-1575. Kbh. 1898 s. 398.*

2. *Holger F. Rørdam: Historieskriveren Arild Hvitfeldt. Kjbh. 1896 s. 36-39.*

TOLDHISTORISKE NOTER

Bøger om Christian IV

af Mikael Venge

Christian IV-året gav en anelig boghøst. Forlagene konkurrerede om at kaste farveprægtige publikationer på markedet, og en særlig Christian IV-fond stod for en række udstillinger, der affødte endnu et par vægtige publikationer. Takket være rundhåndet bistand fra erhvervslivet - fortegnelsen over donatorer ligner til forveksling en opremsning af de 25 mest blomstrende danske virksomheder - rådede fondet over betydelige midler, hvilket forklarer den uhørt lave pris for nogle af publikationerne.

For anskuelighedens skyld anføres de her efter vægt. Dermed være ikke sagt, at de tungeste også er de mest vægtige, men lidt er der naturligvis om snakken. I øvrigt omtales langt fra alle Christian IV-årets frembringelser. Det ville næsten være uoverkommeligt, hvorfor vi har tilladt os at se bort fra de letteste. Fælles for de nævnte publikationer er, at de alle har tolket Christian IV-skikkelsen rummeligt og i virkeligheden breder sig ud over hele tidsalderen.

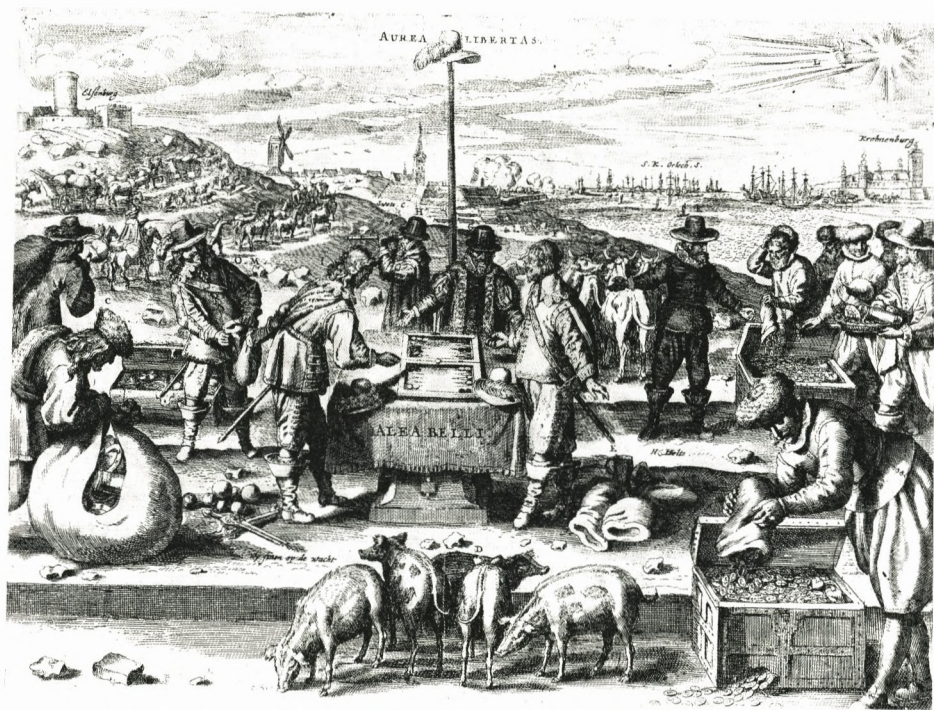
Alene vægten antyder, at det store udstillingskatalog byder på adskilligt mere end en kort orientering om de 1954 udstillede genstande, hvoraf talrige er gengivet i flotte fotos. Hvert museum bidrager med hele afhandlinger om specielle sider af kongens virke.

Bredest anlagt er Frederiksborgmuseets bidrag, der også rummer det eneste decideret toldhistoriske indslag, en hollandsk

karikatur af Christian IV's Sundtoldspolitik, der bestemt burde have været med i Dansk Toldhistorie I (skam få undertegnede). Stikket viser Christian IV og Axel Oxenstierna i færd med et spil terninger (Torstenssonkrigen), mens købmændene hælder sækkevis af vægtige guldmonter i kongens bundløse toldkiste. I baggrunden ses Øresund, behersket af Kronborg og den danske orlogsflåde. Nederlandenes misnøjelse med Christian IV's drastiske toldforhøjelser er ikke til at tage fejl af.

Det er Steffen Heiberg fra Frederiksborgmuseet, der har redigeret kataloget. Heiberg har også skrevet en selvstændig Christian IV-biografi, udgivet af Gyldendal. Det er et fremragende arbejde, som ikke kan roses nok, selv om man på nogle punkter kan være lidt uenig med forfatteren.

Interessant nok synes der at være nuancer imellem kataloget og biografien, som man gætter på er skrevet først. I flere tidligere afhandlinger - således i zise 1982 om Christian IV's toldordinans fra 1632 - er Heiberg gået stærkt ind for at rehabilitere Christian IV ved at skubbe ansvaret for katastroferne over på rigsrådet og hævde, at kongens politik i virkeligheden var sammenhængende og logisk. Biografien fra jubilæumsåret præges af samme yderst positive vurdering af kongens indsats. Christian IV's motiver til den fjendtlige linie overfor Sverige sluges råt, og hans mange provokationer og overgreb applauderes ivrigt. Derimod konstaterer kataloget desillusioneret, at kongen førte et veladministreret rige med en betydelig europæisk position ud i et totalt politisk og økonomisk kaos.

Heibergs righoldige biografi vil udenfor enhver tvivl forblive standardværket om Christian IV i generationer fremover. Den kolossale stofmængde og epokens mange facetter ses af, at det har været muligt yderligere at stable et tredje storværk på benene uden, at det kolliderer hverken med kataloget eller Heibergs biografi. Dette samleværk rummer 16 specialisters bidrag, der supplerer de to nævnte værker på en udmærket måde. Også dette værk er fremragende illustreret.

Blandt de mange historikere, der har blandet sig i koret på egen hånd, må nævnes Ole Degn, kendt i zises spalter fra artikler om lygtepengene i Øresund og om Ribes toldhistorie (1986, 1987). Hans vel-skrevne biografi af Christian IV's kansler,

Christian Friis, har administrationshistorisk interesse ved at analysere kanslerens ressource. Herunder belyses procedure-spørgsmålet omkring Øresundstolden.

Retshistorikeren Ditlev Tamm har også skildret Christian Friis, men på en ganske anden måde. Tamms lille bog er kultiveret underholdning på højt niveau. Juraprofessoren holder fridag, kunne man sige. Som ægte skønånd når Tamm vidt omkring, helt ned til den botaniske have i Padova, hvor der fandtes et Abrahamstræ (Vitis Agnus-Castus). Abrahamstræets grene sagdes at dæmpe den naturlige lyst (noget Christian IV kunne have haft god brug for), hvorfor de i sin tid blev båret af de romerske vestalinder. Til de interesserede: blomsterne kan anvendes som peber.

De mange værker overlapper altså ingenlunde hinanden. Faktisk var der plads til et par stykker til, herunder det spændende kapitel om Christian IV og Øresundstolden, der sagtens kunne tåle en overhaling. Krigsherren Christian IV er derimod grundigt skildret af Finn Askgaard fra Tøjhusmuseet, mens Leo Tandrup har påtaget sig at behandle kongens kærlighedsliv. Det sker med iltre hib til andre historikere samt påkaldelser af Tandrup's eget, åbenbart særligt vellykkede kærlighedsliv. Mange vil sikkert rynke på næsen, især af illustrationerne, der er de tarveligste, jeg mindes at have set i nogen bog.

Kedelig kan man dog ikke beskyldes Tandrup for at være, og på et enkelt punkt fører han faktisk foran hele feltet. Hvor Heiberg uden forbehold præsenterer den gamle Ludvig Munk som Kirsten Munks fader, har Tandrup med sikkert instinkt for Danmarkshistoriens små erotiske sidespring opsnappet, at Kirsten Munk i virkeligheden var frugten af Ellen Marsvins affære med den unge Odensekøbmand Otto Seeb-lad.

Ingen vil benægte, at billedet af Christian IV og hans tid er blevet overordentlig nuanceret af de mange forskellige historikere, der har bidraget til jubilæumsvirak-ken.

Christian IV og Europa. Katalog udgivet af Fonden Christian IV-året 1988. Redaktion: Steffen Heiberg. 607 sider, 1,85 kg, 120 kr. - Steffen Heiberg: Christian 4. Gyl-dendal. 476 sider, 1,45 kg, 398 kr. - Chris-tian IV's verden. Redaktion: Svend Ellehøj. Billedredaktion: Charlotte Christensen og Steffen Heiberg. Arnold Busck. 472 sider, 1,35 kg, 298 kr. - Finn Askgaard: Christian IV. Tøjhusmuseet. 224 sider, 0,7 kg, 100

kr. - Ole Degn: Christian 4.s kansler. Landsarkivet for Nørrejylland. 261 sider, 0,45 kg, 245 kr. - Leo Tandrup: Christian IV i krig og kærlighed. Centrum. 243 si-der, 0,45 kg, 245 kr. - Ditlev Tamm: Chris-tian den Fjerdes kanslere. Gad. 176 sider, 0,375 kg, 248 kr.

Redaktørens rydningsarbejde af Ole Feldbæk

Toldmuseets idérige konsulent og Dansk Toldhistories energiske redaktør, dr. phil. Anders Monrad Møller har med *Jagt og skonnert. Studier i den danske provinssø-fart i tiden fra 1814 til 1864* fortsat linien fra disputatsen *Fra galeoth til galease. Stu-dier i de kongerigske provinssers søfart i det 18. århundrede* (1981), og dermed gennem-ført et bemærkelsesværdigt historisk ryd-ningsarbejde. Hvor disputatsen skildrede provinshandelsflådens vækst i en periode, der hidtil havde været domineret af histori-kernes engagement i den eksotiske floris-sante handelsperiode, skildrer *Jagt og skonnert* den indtil nu lidet kendte vækst i provinsbyernes søfart og handel i et tids-rum, hvor forskningen har ladet sig lede på vildspor af de klager, der kom fra den be-trængte københavnske søfart og fra hoved-stadens embedsmænd og meningsskabere.

At de to bøger har tilvejebragt en hårdt tiltrængt balance i traditionens centrums-fikserede billede af den økonomiske udvik-ling, og givet en velkommen understreg-ning af væksten i det agrare Danmark og i de købstæder, der fungerede som landbru-gets serviceorganer, er allerede blevet an-erkendt i anmeldelser i de historiske fag-tidsskrifter. For læserne af ZISE, Toldhi-storisk Tidsskrift, har de to bøger imidler-

tid herudover en særlig interesse. Det utroligt omfattende kildemateriale fra enevældens toldadministration blev indtil de to bøgers fremkomst betragtet som reelt utilgængeligt af historikerne, dels som følge af dets omfang, dels på grund af manglende viden om Rentekammerets og Generaltoldkammerets administrationspraksis på centralt og navnlig på lokalt hold. Gennem en indgående analyse af de toldhistoriske kilders udsagnskraft og en på én gang kritisk og konstruktiv udnyttelse af elektronisk databehandling har Anders Monrad Møller formået at aftvinge dette materiale en rigdom af informationer. Samtidig har han givet den specielt toldhistorisk interesserede læser en mulighed for at følge svundne tiders toldere i deres daglige arbejde, og i deres ofte vanskelige balancegang imellem hensynet til det lokalsamfund, de levede i, og den statsadministration, de var ansatte i.

Anders Monrad Møller: Jagt og Skonnert, Falcon 1988, 273 sider, 295 kr.

Skoleskibe

Toldmuseets folk har en ubetvingelig hang til søen. Skoleskibe kan synes at ligge udenfor det toldhistoriske, men lur museumslederen, Holger Munchaus Petersen, som kan påvise, at krydstoldjagterne i sin tid var eftertragtede, for her kunne ængstelige forældre sende deres sølystne sønner ud under betryggende forhold. Og man havde tid til oplæring hos krydsbetjentene! Den foreliggende bog rummer i øvrigt omtale af samtlige sejlføre danske skoleskibe fra det første forsøg med briggen *Canopus* i 1840'erne til nutidens fuldske, *Georg Stage* og *Danmark*. Her gives grundig information om samtlige fartøjer, naturligvis suppleret med talrige illustrationer.

Holger Munchaus Petersen: Frem ad søvejen, Danske sejlskoleskibe og skoleskibundervisning, Fiskeri- og Søfartsmuseet - Saltvandsakvariet - Esbjerg 1988, 119 sider, 198 kr.

Generalforsamling

Toldhistorisk Selskab afholder ordinær generalforsamling tirsdag den 13. juni 1989 kl 16.15 i Direktoratet for toldvæsenet, Amaliegade 44, kantinen, med følgende dagsorden:

1. Valg af dirigent
2. Beretning om virksomheden 1988-89
3. Regnskab for 1988-1989
4. Bestyrelsesmedlemmer
5. Fastsættelse af kontingent
6. Indkomne forslag
7. Eventuelt

Efter generalforsamlingen bydes de fremmødte på en forfriskning.

Bestyrelsen

Inde i bladet:

Jens Bastholm: Erindringer fra toldtjenesten i årene 1935-60	52
Børge Untidt:	
Med vinden agten for tværs - de sidste 17 år i toldetaten	65
Edith Landsmann: Kontorist i toldvæsenet 1926 til 1971.....	76
Mikael Venge: Køkkenpersonale som toldbetjente	86
Toldhistoriske Noter	88

